

**An Example of XVIII Century Education Endowments:
Hacı Selim Ağa, His Endowment, Library and Sıbyan Mektebi**

*Musa Bardak*¹

Fatih Sultan Mehmet Vakıf University, Vocational High School, Child Development

---

ABSTRACT

Endowment foundations, having a great impact on our culture and civilization, is one of the significant indicators of Turkish philanthropy. There are some interesting works that were endowed by people from different social classes. In the present study, Hacı Selim Ağa, worked in different positions in Ottoman bureaucracy, and his endowment was under scrutiny.

Hacı Selim Ağa, lived between 1712-1789 and worked in different positions during the reign of III. Mustafa and I. Abdülhamid, was burried in the garden of one of his endowments' library in Üsküdar. He founded his endowment in 1782 in Üsküdar in order to contribute to the education system which was then one of the most demanding needs of the society. The present study focuses on his life, his endowment, the history of his mektep and library in educational respects

---

Key Words: Educational Endowments, Hacı Selim Ağa, Hacı Selim Ağa Endowment

---

---

¹ Corresponding author:
Instructor
mbardak@fsm.edu.tr
0212 521 81 00

XVIII. Yüzyıl Eğitim Öğretim Vakıflarına Bir Örnek: Sıbyan Mektebi ve Kütüphanesiyle Hacı Selim Ağa ve Vakfı

Musa Bardak¹

Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Çocuk Gelişimi

ÖZET

Kültür ve medeniyetimizde derin izler bırakan ve hâlâ da eserleri somut olarak görülebilen vakıf müessesesi, Türk hayırseverliğinin en önemli göstergelerindedir. Farklı sosyal sınıflardan kişilerce vakfedilen eserlerden ilgi çekici olanları da mevcuttur. Bu çalışmada Osmanlı bürokrasisinde farklı görevlerde bulunmuş Hacı Selim Ağa ve vakfiyesi konu edinilmiştir.

Hacı Selim Ağa 1712?-1789 yılları arasında yaşamış, III. Mustafa ve I. Abdülhamid dönemlerinde birçok farklı görevde bulunmuş orta düzeyde bir devlet adamı olup, Üsküdar'da kendi vakfının eseri olan kütüphane bahçesinde medfundur. Vakfını toplumun en önemli ihtiyaçlarından eğitim öğretim faaliyetlerine katkı sağlamak amacıyla 1782 yılında Üsküdar'da kurmuştur. Daha çok mektep ve kütüphanesinin eğitim yönünün vurgulandığı bu çalışmada vâkıfın hayatı, vakfiyesi, vakıf eserlerinden özellikle mektep ve kütüphanenin tarihi geçmişi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Vakıfları, Hacı Selim Ağa, Hacı Selim Ağa Vakfı.

Giriş

Eğitim toplumu biçimlendirmek, kültürü aktarmak ve bireylerin kapasitelerini ortaya çıkarmak ve diğer nedenlerle kullanılan bir âlet olagelmıştır. Belli amaçlar doğrultusunda belirli yöntemlerle bazı şartların kontrol altına alındığı formal eğitimle en ilkel toplumlarda bile olan rastgele, gelişigüzel faaliyetler şeklinde ortaya konulan informal eğitim de varolmuştur. Çağdaş eğitim sistemlerine gelinceye kadar bu ikili yapı daha da kuvvetlenerek gelişmiştir. Bu yapıda formal eğitimin ağırlığının her geçen gün daha da arttığı iddia edilebilir.

19. yüzyıla kadar Osmanlı toplumunda Enderun dışında devlet eliyle yürütülen eğitim faaliyeti yerine vakıf müessesesinin kontrolünde toplumun çok küçük bir kısmına hitap eden bir formal eğitim sistemi vardı. Süreç içinde önce devlet Maarif Meclisleri kurarak eğitimin kontrol edilmesini, daha sonra da Maarif Nezareti kurularak mevcut okullar ve açılacak okulların nezarete bağlanmasını sağlamıştır. Bu durum için şunu da belirtmek gerekir ki bu yapının oluşturduğu birikimde son iki yüzyılın öncekilerden çok daha büyük bir katkı sağladığı aşikârdır.

Siyasal ve toplumsal olarak göreceli bir refah düzeyine ulaşan 17 ve 18. yüzyıl Osmanlı'sında zaruri ihtiyaçların üstüne çıkılıp eğitim öğretim faaliyetlerine yönelik kurumların vakıflar eliyle

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

Öğretim Görevlisi

mbardak@fsm.edu.tr

0212 521 81 00

oluşumu hızlanmıştır. 19. yüzyılda bile Maarif Nezareti'nin kurulduğu yıllara kadar askeri ve teknik okulların haricinde eğitim öğretim faaliyetleri vakıflar eliyle yürütülmeye devam etmiştir.¹

Hacı Selim Ağa yaklaşık 40 yıl devlete hizmet etmiş orta düzeyde bir bürokratken neden ve niçindir bilinmez ama cami, mescit, tekke veya zaviye gibi eserler yerine mektep, kütüphane ve çeşmeler vakfetmiştir. Mektebi Cumhuriyetin ilk yıllarında yıkılıp yerine yenisi yapılırken kütüphanesi yaklaşık 230 yıldır ayakta ve kullanılmaktadır. Çeşmeler ise kütüphane avlusu dışındakiler kullanılamaz veya yıkılmış haldedir.

Salnamelerde bazen muallim sayıları bazen öğretmenlerin isimleri ve bazen de öğrenci sayısı ile mezun sayıları verilen mektep hakkında vakfiye ve bir iki hatıra dışında bir araştırma veya bulguya rastlanılmamıştır. Mektebin yıkılmadan önceki yaklaşık 10 yıllık geçmişi ve bu zaman diliminde kütüphanenin durumu eski bir Mevlevi dedesi olan Ahmet Remzi Efendi'nin hatıralarından öğrenilebilmektedir. Sonraki yıllarda kütüphane ile ilgili özellikle kütüphanecilik ve mimarlık yönleriyle birçok yazı kaleme alınmıştır. Bunlar arasında köşe yazısından lisans bitirme tezlerine, ansiklopedi maddelerinden² müstakil makalelere kadar çeşitli yazılar vardır. Bunlar arasında en kapsamlı denilebilecek olanları Haskan ve Akyıldız'ın çalışmalarıdır. Hacı Selim Ağa ve vakfını bütüncül bir şekilde ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Hacı Selim Ağa ve vakfının özellikle eğitim yönünden bütüncül bir şekilde ele alınmaya çalışıldığı bu çalışmada olabildiğince birincil kaynaklar kullanılmıştır. Başta daha önceki çalışmalarda kullanımına rastlanılmayan arşiv belgeleri, Şer'iyye Sicilleri, *İbretnümay-ı Devlet* gibi dönem kaynakları ve salnameler ile daha önce kullanılan *Sicill-i Osmani*, *Tarih-i Cevdet* gibi dönem kaynakları ve Akyıldız, Bayraktar, Haskan, Erünsal gibi araştırmacıların çalışmalarından faydalanılmıştır.

Devrin Genel Durumu ve Vakıflar

Kökenleri 16. yüzyıla kadar giden Osmanlı'da eski nizamın bozulması toplumsal ve idari düzendeki bozuklukların gün yüzüne çıkmasını geciktirmemiştir. Sultan III. Murad'dan itibaren idari yapı tarafından da fark edilen bozulmalar *Adaletname*'ler yoluyla düzeltilmeye çalışılsa da³ yazılan *siyasetname* ve *ıslahatname* türündeki eserlerde bozulmanın giderek büyüdüğü yönünde kanaat yaygındır. Bu durum dönemin kaynaklarında şu şekilde gösterilmektedir.

“Sadrazam konağında Şeyhülislâm, devlet ricali, vüzerâ, kapı kethüdaları toplandı. Hatt-ı Hümayun okundu, iltimas ve şefaate veya önemsiz hizmetler karşılığı vezarete yükseltilmiş olan sekiz kişinin vezirlikleri kaldırıldı. Bütün eyaletlere adâlet emirleri gönderildi. Bu sırada arpalıklar da ehliyesiz naipler elinde kaldığından arpalık kethüdalarından beşi ibret olmak üzere Akdeniz adalarına sürüldü.”⁴

Vakıf müessesesi, İslam toplumları özelinde bakıldığında yaşanan mekânları şekillendiren, kültürel değerleri gelecek kuşaklara aktaran, sosyal hizmetler açısından maddi ve manevi refaha katkı sağlayan ve aile düzeninden devlet düzenine kadar içinde bulunulan toplumu yansıtan bir yapıdır. Bu yapıda ister dini olsun ister dünyevi her türlü faaliyet bulunmakla cami, tekke, çarşı, han, mektep, imaret gibi her türlü ihtiyaca cevap verecek kurumlar mevcuttur. Toplumun genel gidişatına göre şekillenen vakıflar 16. yüzyıldaki bozulmalardan etkilenerek genel duruma uymuştur.

¹ Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, TDV Yayınları, Ankara, 1995, s. 41.

² Daha çok önceki çalışmaların tekrarı hatta daha yüzeysel bir tarzda kaleme alınan ansiklopedi maddeleri çalışmada dikkate alınmamıştır. Bunlardan bazıları: H. Koç, “Hacı Selim Ağa Kütüphanesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994, C.3, S. 478; İ.E. Erünsal, “Hacı Selim Ağa Kütüphanesi” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, C. 14, s. 498.

³ Yaşar Yücel, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar*, Ankara, 1988, TTK Yayınları, s. XV

⁴ Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul, 2008, İlgü Kültür Sanat Yay., C. 1, s. 74.

Osmanlılarda eğitim-öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde de vakıflar etkin bir rol üstlenmişti. Çünkü devlet eğitim faaliyetlerini yürüten ve kontrol eden bir yapıda değildi. Sıbyan mektepleri, medreseler ve kütüphaneler gibi her türlü eğitim-öğretim kurumlarının binalarının inşası, onarımı, vazifelilerinin belirlenmesi ve ücretlerinin ödenmesi ile bu kurumlara devam eden öğrencilerin bütün ihtiyaçlarının karşılanması hâsılı tüm süreci örgütleyen vakıflar olmuştur. Bazı vakıflar öğrencilere burs da veriyorlardı. Ayrıca hoca ve öğrencilere elbise dağıtımı, uygun mevsimlerde eğlence, rahatlatma amacıyla ve de görgülerini arttırmak için “seyr-i baha” adındaki gezi masrafları da vakıflarca karşılanıyordu.¹

Vâkıfın yaşadığı Sultan III. Mustafa ve I. Abdülhamid zamanlarında askeri alandaki ıslahat hareketlerinin yanında az da olsa kültür ve özellikle eğitimle ilgili çalışmalar da yapılmıştır. Eğitim öğretimin halka yayılması için basılı materyallerin yaygınlaşması gerekmektedir. Bu anlamda İbrahim Müteferrika ve kalfası Kadı İbrahim Efendi'nin vefatları sonrası yeniden matbaacılık faaliyetlerine önem verilmeye, ilk riyaziye mektebi ve kütüphaneler gibi kültürel yapılar kurulmaya başlanmıştır.² Bunun yanında vakıf şartlarını yerine getirmediği için kapanan iki kütüphane, elli yıldan beri sayım yapılmayan ve güveler tarafından yenen kitaplar ve bir kütüphanenin baş hafız-ı kütüblüğünü yapan şahsın ölümü üzerine terekesinde kütüphaneye ait kitapların çıkması olayları³ sadece vakıf kütüphaneleri özelinde bozulmaları gösteren örnekler olarak gösterilebilir.

Hacı Selim Ağa'nın Hayatı ve Ailesi

Hacı Selim Ağa'nın nerede ve hangi tarihte doğduğu ile ilgili bilgilere ulaşılamamakla birlikte 1196 tarihli bir belgeden 70 yaşına ulaştığına dair bulgularla doğum tarihi yaklaşık 1712 olarak kabul edilebilir.⁴ Yine bu bilgidен 30'lu yaşlarda Osmanlı'ya geldiği çıkarılmış, çeşitli görevlerin sonrasında III. Selim dönemi başında vefat etmiştir.

Selim Ağa, Reisülküttab Tavukcubaşı Damadı Mustafa Efendi'nin (tayini, 1736-1741 ve 1744-1747) satın aldığı İran muharebesi (1742-1746) esnasında esir edilen bir köledir.⁵ Sonradan efendisi tarafından azat edilmiştir. Şeyhülislam Reiszade Mustafa Aşir Efendi'nin babası olan ve birçok hayratı bulunan Mustafa Efendi, Selim Ağa'yı kendi hane halkından İranlı bir cariye ile evlendirmiştir. Bu bilgilere göre Hacı Selim Ağa yaklaşık 1746-1749 yılları arasında⁶ Osmanlı'ya gelmiş ve azat edildikten sonra 40 yıl kadar alt ve orta dereceli memuriyetlerde bulunmuştur.

Bir süre sonra Mustafa Efendi'nin hazinedarı Bekir Ağa (daha sonra Paşa) Hacı Selim Ağa'ya sahip çıkmıştır. Bekir Paşa Darphane Emni inen onu madenlere gönderip para ve mal sahibi olmasını temin etmiştir. Hacı Selim Ağa, Bekir Paşa'nın vezirliği zamanında onunla Mısır ve Halep'e de gitmiştir. Hacı unvanını ne zaman aldığı bilinmeyen Selim Ağa'nın bu görevleri sırasında hacca gittiği tahmin edilebilir.

Selim Ağa, Bekir Paşa'nın vefatından sonra Başdefterdar Mektubî İbrahim Sarım Efendi'nin (Paşa) dairesine girmiş ve daha sonra da 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşının başında Edirne Sarayı'nın tamirine memur edilmiştir.⁷ Devlet kademelerindeki bu ilerleyişi sırasında hakkında bazı iddialar da ortaya çıkmıştı. “Hırs ve açgözlülüğüne dair hareketlerinden dolayı” Sultan III. Mustafa (1757-1774)

¹ Bahaeddin Yediylıdız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, TTK Yay., Ankara, 2003, s. 207

² İsmail E. Erünsal, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, TTK Yay., Ankara, 2008, s.

³ Erünsal, *a.g.e.*, 2008, s. 257-258

⁴ Necdet Akyıldız, “Hacı Selim Ağa Kütüphanesi” *Milli Gençlik*, S. 34-35, 1979, s. 72. Bu yazıda kütüphanenin tesisine dair arşivdeki vesika bölümü Ek 3’te verilmiştir.

⁵ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1996, C.5, s. 1488. Ayrıca İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Sadrazam Halil Hamid Paşa”, *Türkiyat Mecmuası*, S. V, 1936, s. 250.

⁶ Reisülküttap Tavukcubaşı Damadı Mustafa Efendi 1749’da öldüğüne göre bu tarihten önce Osmanlı’ya gelmelidir. Mustafa Efendi’nin hayatı için Bkz. Mehmed Süreyya *a.g.e.*, C. 4, s. 1178-1179

⁷ Süreyya, *a.g.e.*, C.5, s. 1488

katlini emretmişken aracı ve şefaatchiler onu tehlikeden kurtarıp *Hotin* (Romanya'nın Besarabya bölgesinde bir kale) defterdarlığına tayin edilmesini sağlamışlardı. Bu durum dönemin kaynaklarından birinde şöyle anlatılır:

“Sarım İbrahim Paşa'nın defterdarlığında kethüdası olup bundan mukaddem Edirne Sarayı inşasına memur olan gediklülerden El-hac Selim Ağa'ya sâhib-i devlet Yağlıkcıade Emin Paşa'nın infiali olmakla katl ve idama bedel 300 kise akçe nukud îta ve kala-i mezkûrun binasını inşa ve askeriyenin tayinatını vermek üzere defterdarlık hil'atını ilbas ve müsâraaten isrâsı ferman buyruldu ve keyfiyet-i kal'a ve ahvâl-i mikdar-ı asker ve zehâir ve etvâr-ı vüzerâyâ dikkat ve tahrîr ve seyr-i seri ile ifade için bu fakir-i pür-taksiri dahi cânib-i (52a) defteriden takib eylediler.”¹

Metinden anlaşıldığına göre canı bağışlanmasına karşılık 300 kese akçe, kale tamirâtı ve asker besleme vazifeleri verilen Hacı Selim Ağa, defterdarlığı döneminde burada *“mal toplayıp yalan ve hileli tasarruflar ile epeyce yüklü para edinmişti”*.² Vakfiyede bulunan vakfın akarlarının çeşitliliği ve yerlerine bakıldığında bu rivayetlerin doğruluğu düşünülebilir. Ayrıca Hacı Selim Ağa ve oğulları üzerine kayıtlı Harameyn mîrî mukataaları, zeametler ve vazifeleri dolayısıyla verilen gelirlerin gösterildiği defterden anlaşıldığına göre Ağa'nın mukataalarının muaccele kuruşu 132.692,5'dur.³

1768-1774 Osmanlı-Rus harbinde ordu, Sadrazam Yağlıkcıade Hacı Mehmet Emin Paşa (sadareti, 1768-69) kumandasında ve 1769 Nisan ayının sonlarında Şumnu'ya geldiği zaman Hacı Selim Ağa, Başkapu Kulluğu ile şan kazanıp Kapucubaşılık görevine atandı. Bir müddet sonra Sultan I. Abdülhamid'in merhametini çekerek oğlu Ahmet Nazif Efendi'ye Mısır Kitabeti'nin verilmesini sağladı. Bu sırada kendisi de Darphane Emini oldu. Yaklaşık 2 yıl sonra Matbah emini ve sonrasında Tersane eminliği görevlerine getirildi.⁴

Vakıf eserlerinin yapıldığı sırada Matbah Emini olduğu kütüphanesinin avlu kapısı kitabesinden anlaşılan Hacı Selim Ağa, 1782 yılı sonu 1783 yılı başında kurduğu vakfını yaklaşık 7 yıl görebilmiş sonrasında 1789 yılında vefat etmiştir.

Özellikle I. Abdülhamid devrinde ikbali yüz gösteren (göz önünde olan)⁵ Hacı Selim Ağa'nın saraydaki nüfuzu gittikçe artmış, iş görmek isteyenlerin başvuracakları yegâne insan olmuştu. Öyle ki artık iş görmek isteyenlere karşı gelemiyordu. *“Onlara muhalefet, korkunç bir afete uğramakla birdi.”*⁶ Ağa'nın bu parlak ikbali, Sultan III. Selim'in (1789-1807) tahta geçmesi ile son buldu. III. Selimin tahta çıkışından kısa bir süre sonra tersanede öldürülen Hacı Selim Ağa'nın ölümüyle ilgili üç rivayet bulunmaktadır.

Birincisi Sultan Selim'in veliht olarak bulunduğu dairenin, dışarı ile görüşmesini sağlayan bir pencere vardı. O sırada çuhadar ve sonra kaptan-ı derya olan Küçük Hüseyin Ağa (Paşa) ile bu pencere önünde sohbet ederdi. Bunun fark edilmesiyle burayı kapatmaya memur edilen Selim Ağa, pencereyi tuğla ile ördürerek Sultan Selim'in tam bir hapis hayatı yaşamasına sebep olmuştu. Bu örme sırasında da kendisine hoş olmayan sözler sarf ettiği (diğer bir rivayette 'padişah emrüdür' deyüp gûya şiddetle muamele ettiği) rivayet edilir.⁷

¹ Mustafa Kesbi, *İbretnümay-ı Devlet*, TTK Yay., Ankara, 2002, s. 116.

² Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Matbaa-i Osmani, 1309, C. 4, s. 272

³ Kesbi, *a.g.e.*, s. 203,205,206

⁴ Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, 1309, C.2, s.177.

⁵ Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s. 250.

⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, 1309, C. 4, s. 272.

⁷ Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s. 250.

İkincisi ise III. Selim'in, Selim Ağa'ya başka bir yönden de kırgınlığı ve kinidir.¹ Bu, Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın idamı meselesidir. Selim Ağa'nın oğlu Ahmed Nazif Efendi, *ahiretlik* lakabıyla anılan Dürr-i Şehvar Hanım ile evlendirilmişti.² Sultan I. Abdülhamid'in şehzadelğinde bir odalığından dünyaya gelmiş olan Dürr-i Şehvar Hanım'ın babasına ilettiği bir habere göre, yeniçeriler aylıklarının verileceği gün çıkaracakları bir karışıklık ile şehzade Selim'in tahta geçmesini temin edeceklerdi.³ (başka bir rivayette durumun yeniçeri ağası Ahmet Ağa tarafından Hacı Selim Ağa'ya bildirildiği söylenir.) Bu karışıklığın hazırlayıcısı olduğu söylenen Sadrazam Halil Hamid Paşa, bu müthiş iftira neticesinde evvela azl (31 Mart 1785) ve sonra da idam olundu. Paşa'ya korkunç bir düşmanlık besleyen Selim Ağa'nın bu iftirayı ortaya attığı söylenir.⁴

Üçüncü rivayette ise Hacı Selim Ağa Tersane eminiyken padişah kalyonunun çabuk inşa edilerek denize indirilmesi emrinin zamanında yerine getirilmemesidir. Bu işi kontrol için tersaneye gelen padişah emrinin geciktirilmesine sinirlenerek Ağa'nın katlini emretmiştir.⁵

Hangi hadise ölümüne sebep olmuştur bilinmez ama III. Selim, tahta geçtikten 34 gün sonra 15 Şaban 1203 (11 Mayıs 1789) tarihinde Tersane'ye giderek, kendisinin içinde toplantı yapacağı büyük kalyonda, Tersane Emini Selim Ağa'yı cellatlara teslim etmiştir.

Hacı Selim Ağa'nın tespit edilebilen görevleri sırasıyla şunlardır:

1. Darphane Eminliğinde iltizam işleriyle görevli (Bekir Paşa zamanında)
2. Sarim İbrahim Paşa'nın dairesinde görevli
3. Edirne Sarayı tamiratında görevli (h. 1182, m. 1768/1769)
4. Sipahiler Ağalığı⁶
5. Defterdarlık Kethüdası.
6. Hotin Defterdarlığında görevli (h. 1182, m. 1768)⁷
7. Başbaki kulu ve Kapıcıbaşı (h. 1187, m. 1773)
8. Darphane Emini (h. 1188, m. 1774) (I. Abdülhamid tahta geçtiğinde)⁸
9. Matbah Emini (h. 1190, m. 1776)
10. Tersane Emini Azlediliş (h. Zilkade 1199, m. Eylül 1785)
11. Karaburun ve Yenikale Bina Emini (h. Şevval 1200, m. Ağustos 1786)⁹
12. Matbah Emini (Tekrar) (h. Rebiyyulevvel 1201, m. Ocak 1787)
13. Tersane Emini (Tekrar) (h. Şevval 1201, m. Temmuz 1787)¹⁰
- Tersanede vefat. (h. Şaban 1203, m. Mayıs 1789)¹¹

Yukarıda belirtilen tarihte idam edilen Selim Ağa, kütüphanesinin yanında bulunan mektebinin bahçesine gömülmüştür. Sonradan oğlu Ahmet Nazif Efendi ve zevcesi Zeynep Kadın ile birlikte 1926 senesinin Aralık ayında kütüphanenin mektep tarafındaki duvarı dibine nakledilmiştir. Bu durumu o

¹ Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s. 250

² Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, 1309, C.2, s.247.

³ Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s. 247

⁴ Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, 1309, C.4, s. 247

⁵ Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, 1309, C.4, s. 269

⁶ Kesbi, *a.g.e.*, s. 203.

⁷ Kesbi, *a.g.e.*, s. 116.

⁸ BOA, C..DRB, nr. 50/2495, 3/Ra/1188. (Bu belge Hacı Selim Ağa'nın atama yazısıdır.) başka bir belgede Hacı Selim Ağa'nın Ergani Maden Eminliğine atandığında burada kendisine hesapları devreden naiple aralarında geçen ihtilaf konu edinilmiştir. Topkapı Sarayı Arşivi, 12. Zarf, nr. 137-3-57, 13/Z/1188.

⁹ BOA, C..AS., nr. 318/13147, 27/L/1200. (Bu belgede Hacı Selim Ağa'nın önceki görevli gibi maaş alması isteniyor.)

¹⁰ BOA, HAT, 182/8317, 29/Z/1204. (Bu belgede Hacı Selim Ağa'nın tersane eminliği zamanında hazinedarı, sergi emini ve mühürdarı ve sergi katibi olan zatların sorgulandığı belirtilmektedir.)

¹¹ Liste Süreyya, *a.g.e.* 'den faydalanılarak oluşturulmuştur.

zamanda kütüphanede baş memurluk yapan Ahmet Remzi Efendi de aktarmaktadır.¹ Kâtîbî serpuşlu baş şahidesindeki kitabe şudur:

Hüve'l-Hallakü'l-bâki
Sahibu'l-hayr ve'l-vakf
Dergâh-ı Ali Kapucubaşlarından
Tersâne-i Amire Eminî merhûm
Ve mağfûr maktul el-Hac
Selim Ağa rûhuna Fatiha
Fî 15 Şaban sene 1203 (11 Mayıs 1789)

Hacı Selim Ağa'nın büyük oğlu Nazif Efendi Sultan I. Abdülhamid'e akrabalığı nedeniyle birçok devlet görevinde bulunmuş Sadaret Kethüdalığına kadar yükselmiştir.² Hatta Hacı Selim Ağa ve Nazif Efendi padişaha hafiyelik bile yapıyorlardı.³ Bundan dolayı "Devlet işlerini halledip sonuçlandırmak bağımsızlıkla ellerinde idi. Nüfuz ve ikballerini felek bile çekemeyecek dereceye gelmişti."⁴ rivayetinden anlaşılacağı üzere Nazif Efendi birçok işlere karışıp etrafındakileri gücendirmiştir. Babasının ölümünün ardından kardeşi Emin Efendi ile beraber, bulunduğu yerden İstanbul'a çağrılmış, konağı ve yalısı mühürlenmiş⁵ ve gelişinde hapsedilerek mal ve eşyaları elinden alınmıştır. 27 Ramazan 1203 (tarih mezar kitabesinde de mevcut olup m. 21 Haziran 1789) tarihinde, Kadir Gecesi olduğu halde, Babîâli'ye getirtilerek idam edilmiştir.⁶

Hacı Selim Ağa'nın ölümünün ardından devletin müsadere yoluna gittiği görülmektedir.⁷ Biriktirdiği mal ve mukataalara ilgili makamlar tarafından el konulduğu ve bunların kayıtlarının düşürüldüğüne dair birçok belge mevcuttur.⁸ Ayrıca Hacı Selim Ağa'nın borçlarının bulunduğu defter yanında ölümünden sonra kalan mallar, ilgili kişilerden sorulmuştur. Bunlar arasında oğlu Emin Efendi'nin eşi,⁹ Hacı Selim Ağa'nın mühürdarı ve hazinedarı da bulunmaktadır. Hatta bazıları tutuklanıp ifadeleri alınmıştır.¹⁰ Tarihsiz bir Muhallefat Defteri'nde Hacı Selim Ağa ve ailesinden alınan "Acem oğlu kurbunda vaki binasında zuhur eden eşyaların nevi ve miktarı, Çerkez, Gürcü, Arab cariyeler, Çerkez ve Nemçe gulamların ..." gibi çeşitli gelir kalemleri ve bunların kıymetleri belirtilmiştir.¹¹

Tüm mallarına el konulması karşısında Hacı Selim Ağa'nın hayatta kalan oğlu Emin Efendi ve Ağa'nın eşinin yazdıkları dilekçede Darbhane'den zapt olunan mukataatıyla babasının konağı, sahilhanesi ve Bulgurlu'daki menzili kendilerine verilirse merhumun borçlarını tamamen ödeyeceklerini belirtmeleri ailenin nasıl bir duruma düştüğünün göstergesidir.¹²

Eşi ve oğulları haricinde bilgi sahibi olunan iki torunu da bulunan Hacı Selim Ağa'nın torunlarından birinin adı Mehmed Nurullah Bey'dir. Vakfiyesinin sonundaki zeyl kısmından

¹ Necdet Akyıldız, *a.g.m.*, s. 75.

² Süreyya, *a.g.e.*, C.4, s. 1235

³ Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s. 248

⁴ Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, 1309, C.4, s. 269

⁵ BOA, HAT, nr. 1390/55381, 29/Z/1204. (Belgede mühürlemeler ve Edirne Bostancıbaşısına gönderilen emir vardır.)

⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, 1309, C. 4, s. 271.

⁷ Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, 1309, C.4, s. 270

⁸ Bu kayıtlardan bazıları BOA, HAT, nr. 268/15657, 29/Z/1203 (Maktul Hacı Selim Ağa vakfına merbut mukataatın kayıtların terkin edildiği), BOA, HAT, nr. 267/15505. 29/Z/1203 (Maktul Hacı Selim Ağa vakfına merbut Anadolu ve emanet-i maden-i Kratova mukataatına kayıtlarla buradakilerin buradan ihrac ve ordudakilerin oradan celbine Defterdarlık tarafından teşebbüs ve neticesinin arz edileceği),

⁹ BOA, HAT, nr. 1385/54923, 29/Z/1204. (Belgede Emin Efendi'nin zevcesinin sorgusundan bahsedilmektedir)

¹⁰ BOA, HAT, nr. 1405/56876, 29/Z/1203. (Bu belgede Hacı Selim Ağa'nın muhallefat, mücevherat ve nukudunun tesbiti hakkında bostancılarda mahpus bulunan hazinedar ve mühürdarın ifadelerinin arzı bulunmaktadır.)

¹¹ BOA, TS, MA. D, nr. .../4771, tarihsiz.

¹² BOA, HAT, nr. 188/8937, 29/Z/1204.

anlaşıldığına göre torunu vakfının gelirlerini arttırmak için han ve dükkânlar yaptırmıştır. Hacı Selim Ağa'nın diğer torunu kütüphane bahçesinde şahidesi bulunan Mehmed Emin Efendi'nin kızı Şerife Cemile Hanım'dır.

Hacı Selim Ağa rivayet edilen hususlardan, devlet içinde bir yaraymış gibi görülmekle¹ birlikte çağının birçok vâkıfına göre ileri görüşlü sayılabilir. Dönemindeki kütüphane ve mektep sayısının azlığına bakıldığında eğitim ve öğretime önem vermesi dikkat çekicidir. Burada bilinmeyen bir husus da bu duruma köleyken efendisi olan Reisülküttap Mustafa Efendi'nin etkisinin olup olmadığıdır. Vakfiyesindeki kütüphane ve mekteple ilgili bölümlere bakıldığında Hacı Selim Ağa'nın bir yandan ünlü vakıfların aynı türdeki vakfiyeleriyle benzerlikler diğer yandan tedrisata önem verip, hem mektepte hem de kütüphanede işinin ehli kimselerin görev almasını şart koyması ve orijinal şartlar getirmesi ilme ve ilim adamlarına verdiği önemi göstermektedir.²

Hacı Selim Ağa Vakfiyesi

Vakfiyeyle ilgili müstakil bir çalışmaya rastlanılmamıştır.³ Çalışmanın bu kısmında vakfiyenin şekil özellikleri, içerik ve idari görevde bulunanlar konu edinilecektir. Süleymaniye Kütüphanesi Fotokopi Arşivi numara 20'de bir nüshası bulunan vakfiye, 32 varak asıl, 2 varak da torunu Mehmed Nurullah Bey tarafından düzenlenen zeyl (ek) kısmından oluşmaktadır. Vakfiyenin başka bir nüshası Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi 579 numaralı defterin 122-126. sayfaları arasında mevcuttur. Mektep ve kütüphanenin 1196 yılında yapıldığı kitabesinden anlaşılmaktadır. Buradan da inşaatlar ve diğer işlemler nedeniyle vakfiyenin tanzimi için bir müddet beklenildiği ve vakfiyenin 1197 tarihinde hazırlandığı görülmektedir. Hicri 4 Muharrem 1197'de (m. 1782) hazırlanan asıl vakfiyeye ek 19 Recep 1225 (m. 1810) tarihinde yapılmıştır.⁴

Vakfiyede 1198'de ufak çaplı bir değişiklik yapılmış bu durum derkenarda belirtilmiştir. Bu kayda göre cabilik ve katiblik gibi vazifeler tanımlanmış ve ücretleri belirlenmiştir. 11 satırlık bu derkenarın altında Hacı Selim Ağa'nın mührü bulunmaktadır.⁵

Her varakta iki çerçeve olarak nesih tarzında yazılan vakfiyede tüm varaklarda çerçeveler arasında Hacı Selim Ağa'nın mührü vardır. Vakfiyenin 1a varacağı, 9 satır olup 32. Varaka kadar 15 satırdan oluşmaktadır. 32. Varakta 32a süslü bir şekilde şahitler yazılırken 32b'de 8 satır, mühür ve imzanın da bulunduğu tescil kısmı mevcuttur. Zeyl kısmı ta'lik kırması tarzında yazılmış olup 33a başlangıç mahiyetinde üstte yazılardan oluşturulmuş 6 satırlık üçgen şekli verilmiş bir başlık, arada mühür ile 9 satırdan oluşmaktadır. 33b kısmı ise 15 satır ve çerçevenin dışında 18 satırlı derkenar ile iki çerçeve arasında ve derkenarın üstünde mühür bulunmaktadır. 34a, 15 satırdan oluşurken 34b 8 satır ve altta şahitlerin isimleri bulunmaktadır. Vakfiyenin bölümleri şöyle sıralanabilir

No	İçerik	Bölüm	Sayfa Numaraları
1	Allah, Peygamber ve diğer ilgili kişilere övgüler ile ayetler ve hadisler	Hamdele Salvele	İlk 3 varak

¹ Tarih-i Cevdet'te Ahmet Cevdet Paşa bu konuyla ilgili yaralandığı kaynaklardan Edip Efendi ve Vasıf Efendi tarihlerindeki rivayetlerle ilgili bazen ifrat ve tefrite düşüklerinden bahsetmektedir. A. Cevdet Paşa, *a.g.e.*, 1309, C.4, s. 271

² Bu hususta Bkz. İsmail E. Erünsal, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri ve Türk Kütüphaneleri Tarihi II* adlı eserler

³ Vakfiye ve vakıf hakkında yapılan müstakil bir çalışmaya rastlanılmamıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 1966 yılında Cavit Baysun hoca tarafından verilen Lisans Bitirme Tezi, vakfiyenin metin ve indeksini vermenin yanında Hacı Selim Ağa hakkında kısaca bilgi sunmaktadır. (Macide Kasapoğlu, *Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Vakfiyesi Metin ve İndeksi*, İÜ. Edebiyat Fakültesi, Bitirme Tezi, 1966.) Fakat Hacı Selim Ağa, mezarı Aksaray'da Murat Paşa haziresinde bulunan başka bir Selim Ağa ile karıştırılmış, mezar taşı fotoğraflanmış olan kişinin ölüm tarihine (1194) dikkat edilmemiştir. Zira diğer ayrıntılar olmasa bile vakfiye tarihi mezar taşındaki tarihten sonradır.

⁴ *Hacı Selim Ağa Vakfiyesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fotokopi Arşivi, No: 20. (HSA vakfiyesi olarak kısaltılacaktır.)

⁵ HSA Vakfiyesi, s. 27b.

2	Ulaşılmak istenen manevi makamlar ve niçin vakfetmek istediği	Amaç ve Giriş	4a'dan 6a'nın başına kadar
3	Mütevelli tayini ve tarihlendirme	Vâkıfın şahsiyeti	6a'dan 6b'nin ortasına kadar
4	Fatih'te çeşme, mektep, kütüphane ve kargir su hazinesi ve kitaplar	Vakfedilen Eserler	6b'nin ortasından 8b'nin ortasına kadar
5	Gelir kaynakları elde ediliş şekillerine kadar tanımlanmıştır. Günlük getirileri de yazılmıştır.	Gelir Kaynakları	8b'nin ortasından 23b'nin başına kadar
6	Vakıf eserlerinde ve yönetiminde görev alacakların vazifeleriyle ücretleri	Görevliler	23b'nin başından 28b'nin ortasına kadar
7	Vakfın hangi görüşe göre kabul edildiğine dair içtihat Vakfın kullanımı ve şahitler	Hakimin Hükmü, Lanet, Tarih, Şahitler	28b'nin ortasından 32'nin sonuna kadar
8	Vakfa sonradan yapılan eserler ile bunların görevlileri ve ücretleri belirtilmiştir.	Zeyl	33 ve 34. Varaklar

Tablo 1: Hacı Selim Ağa vakfiyesinin özeti

Vakfiyede tescil tarihiyle ilgili iki tarih olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre aşağıda verilen metinde geçtiği gibi vakfın akarlarının vakfa verilmesinin başlangıç tarihi (Rumi) Mart 1197'dir. Bu da miladi olarak Mart 1783 tarihini¹ vermektedir. Vakfın tescil tarihi ise 4 Muharrem 1197 (10 Aralık 1782) tarihidir. Vakfiye de görülen bu durum bir tezat değil mali takvim olan Rumi takvim ile hicri takvimin beraber kullanılmasının sonucudur. Bu durumun nedeni Akyıldız'ın çalışmasında olan mâli kayıttan anlaşılabilir.² Vakfiyede akarlar sayıldıktan sonra alınan izin ve akarların kullanım zamanı şu şekilde ifade edilmektedir.

“...*Fi-ma ba'd ferağ ve kasrı'd ve mahlulden uhra tevciye olunmamak üzere vakt ve zamanıyla bâ yed-i mütevelli taraf-ı vakfdan ahz ve umur-ı vakfa sarf için vakfıma tahsis olunmak niyaziyle atabe-i aleyh hazret cihandariye ref-ı rakaa istirham ve müsaadesine istizan olunduktan emsali derkenar olunduktan sonra işbu bin yüz doksan yedi senesi martından itibariyle vakfıma tashih ve emr-i âli Anadolu muhasebesine kayıt ve suret ve hâslar ve maden ve malikane kalemlerine ilm ve haberleri verilmekle ben dahi (23a) yedimle olan beratlarım mütevelli vakfıma teslim etmemle mukataa-i merkumeden ve gümrüklerden vâride olan mebalığden ...*”³

Vakfiyedeki bu alıntıya benzeyen ve Akyıldız'a ait çalışmada vakfın tesisiyle ilgili arşiv vesikası denen ama kaynak belirtilmeyen metinde Hacı Selim Ağa'nın vakıf kurmak için dilekçeyle başvurduğu, elindeki haslar, mukataatlar ve diğer gelirlerin vakfa havale edilmesine yönelik devletten izin aldığı ve bunun padişaha telhisi aktarılmaktadır. Bu özette Anadolu muhasebesinde kaydın yapıldığı ile Rumeli Defterdarlığı tarafından onaylandığı anlaşılmaktadır. Bu kayda ait metnin bir kısmı şöyledir.

“... *Baş Muhasebe'den derkenar olmağla Ağa-i Muma ileyhın malikane veçhi üzre mukataa-ı mezbureden umenası yedinde ahzine meşrut ol mikdar faizinin vakf-ı şerife ta'yin ve tahsisi mucib-i uçur-u cezile olub ancak bu makule muaccele ile malikane virilen Mukataa-i Miriyye'nin gerek mahlul ve gerek ferağ ve kasrı yedleri vukuunda canib-i miriye aid muaccele ve resm-i kasrı yedleri nef-i fi'l-cümle husülünü müstelzim olmaktan naşi vakf-ı şerifin tahsisinde canib-i miriye beher hal tefviz ile tanzimi kavaid-i mer'iyye-i miriyyeden olmağla sadır olan Ferman-ı Ali mucebince mukataa-i mezburun fi-ma ba'd vaki olacak muaccele ve resm-i kasrı yed iradat-ı miriyesine tefviz olunmak ve bundan böyle iyeden hariç inhilali suretine cevaz gösterilmemek ve hakkaniyet veçhiyle maddeteyn-i mezbureteynden hasıl olacak intifa-ı miriyyeyi ibka eylemek*

¹ <http://193.255.138.2/takvim.asp?takvim=3&gun=&ay=1&yil=1197> (Erişim Tarihi 16.12.2013)

² Akyıldız, a.g.m., s. 72

³ HSA Vakfiyesi, s. 23a-23b.

şerait-i müstahsenesiyle senevi ikiyüz guruş Ağa-i muma ileyhın yine malikane uhdesinde olan Hasha-i Anadolikoz mukataasından mutasarrıf olduğu hissenin mal-i mukayyetine 1196 senesinden itibar ile zamm ve fi-ma ba'd zamm-ı mezkur canib-i miriye teslim olunub ba'de'z-zaman tenzil olunmamak üzere kayd-ı mahalline şerh virilmek ve ma'ruz-zikr Kratova Madeni mukataası hisse-i faiz-i muma ileyhın vakf-ı masarifine ta'yin ve tahsis ve ile ma'saallahu teala dusturu'l-amel tutulub hilafına cevaz gösterilmemek üzere vakfiyyet-i Anadolu muhasebesine kayd ve suret ve haslar ve maden ve malikane kalemlerine ilm ve haberleri virilmek babında iftiharü'l-ümera ve'l-ekabir müstecme-i cemi'ul-meali ve'l-mefahir bil-fiil Defterdar-ı Şıkk-ı Evvel Hasan dame uluvvuhu telhis itmekle...."¹

Divan-ı Hümayun'a mensup Vasıf Ahmed Efendi hoca müteveli tayin edilmiştir. Vakfiyede her türlü işlemin yapılmasının takibi için müteveli tayini hususu belirtilip tam yetkili bir şekilde görevlendirildiğine dair şu ifadeler göze çarpmaktadır.

"... Vakf-ı ati-i'l-beyana tağyir ve ihtilal ve tebeddül ve ihtilal-i arız olmamak iradesiyle bünyan-ı ahkâmın ahkâm ve tescil ve kuyut ve zevabitin itmam ve tekmil için müteveli nasb ve tayin olunan Havacegan-ı Divan-ı Hümayundan Vasıf Ahmed Efendi ibn (6a) Muhtar'ın da âmme-i tasarrufları şer'an caiz ve caridir."²

Hacı Selim Ağa'nın oğlu Emin Bey 1221 (1806) senesinde kütüphanenin gelirlerini arttırmak için bazı vakıflar yaptırmış ve bir de mucellithane tesis ettirmiştir.³

Vakfiye'nin kütüphane ile ilgili kısımlarında şekil ve içerik yönünden Atıf Efendi ve Rağıp Paşa kütüphaneleri etkisi açıkça görülürken bunların yanında orijinal olan taraflarının bulunduğu ve kendisinden sonra kurulan kütüphane vakfiyelerini de etkilediği söylenilebilir.⁴

Vakfiyelerde bulunan vâkıfın hâli bölümü Hacı Selim Ağa vakfiyesinde Ağa'nın dilinden işini, oturduğu yeri vakıf akdini nasıl yaptığını anlattığı bölümdür. Bunun bir kısmı aşağıda verilmiştir.

"Binaen ala zâlik husus-ı ati-i'z-zikrik mahallinde istima' ve muhakemesi için taraf-ı şer'iden ma-dune lil-hukmu irsal olunan Hayrullah Efendi Mahmiye-i İslambol'da Kiçi Hatun Mahallesinde (Mahalle-i İsfendiyar)⁵ eshab-ı hayrattan ser-tevvabin dergah-ı âli sabıkan matbah-ı amire emini ser levha-i defter, ... (4b) .... Hüday-ı kerim cenâb-ı hazret-i el-hac Selim Ağa ibn Abdülmennan .... İkamet oldukları saadethanelerine varıp zeyl-i kitapta isimleri mestur-ı müslimin huzurlarında akd ve meclis-i şer'i şerif-i Ahmedî ....."⁶

Vakfiyede kütüphane ve vakfın nezareti şeyhülislama bırakılmış ve görevleri arasında senede bir yapılan kitap sayımı da olduğu belirtilmiştir. Ayrıca sayım esnasında istediği müfettişleri getirip 30 kuruş ücret verileceği de eklenmiştir. Sayımın kendisi öldükten sonra da yapılmasını istemiştir.

"Ve evkaf-ı mezkurem Devlet-i Aliye-i ebediyyetü'l-kararda şerif-i pîran sadr-ı müni'il-kadr-i fetva olan şeyh-ı meşayih'il-islam sellemehullahul meliku'l-allem hazret-i nezaret-i (27b) aliyelerinde olub müfettişleri bulunan efendiler vakta olan umur-ı evkaf-ı mezkuremi veçhe veciye

¹ Akyıldız, a.g.m., s. 72-74

² HSA Vakfiyesi, s. 6a-6b

³ M. Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, Asır Matbaacılık, İstanbul, 2001, s. 953

⁴ Erünsal, a.g.e., 2008, s. 261

⁵ Ö. Lütfi Barkan ve E. Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli*, İstanbul 1970, s.485'de Mahalle indeksinde geçen adı

⁶ HSA Vakfiyesi, s. 4b-5a

şer'i üzere ru'yet ve beher sene senede bir defa kütüphane-i mezkureye gelüb kütüb-i mevkufemin hututuna nazar ve suturin-i adayla ...? Ve mahtum kütüb-i defterine esamilerini tatbik ederek teftiş ve muhafaza ve cildleri halel-pedir olanlarını mücellid-i vakfa islah ettirmek üzere tenbiye ve bil-eda tecrir olunduğu veçhe üzere rehn ve iare ile kütüphaneden harice kitap verilmemesini hafız-ı kütüp efendilere tavsiye ve te'kid buyuralar. Bu mukabelede müfettiş mumi ileyhe galle-i vakfımdan otuz guruş virile (28a) ve mademki ben labis-i libas hayat-ı müstear olam vakf-ı mezkureme mütevellî olub takrir ve teksir ve tebdil ve tağyirini ve erbab-ı cihâtın azl ve nasb ve idrac ve ihracı merraten ba'de uhra kerraten gabbe evvel yed ü meşiyetimde olup tasarruf-ı vakfımda kimesne bana muarız ve mezahim olmaya... ”¹

Vakfiyede mektep ve kütüphaneye ilgili kısımlar ve vâkıfın düşüncelerinin geçtiği ilk kısımlardan vakfın öncelikli amacının öğretim faaliyeti olduğu iddia edilebilir. Kütüphaneye tayin edilen hafız-ı kütüplerden derece olarak ilk ikisinin öncelikli görevinin ders vermek olduğu ve atanacak görevlilerin bilhassa hafız-ı kütüplerin ders verme kabiliyetine sahip olup olmadıklarının imtihan edilmesi görevi yine şeyhülislama verilmiştir. Bu duruma çalışmanın kütüphaneye ilgili kısmında ayrıntılı olarak değinilecektir.

Vakıf gelirlerinin harcama kalemleri sayılırken bir ayırım yapılmıştır ki o da vakıf eserlerinin tamiratı sonrası paranın tasnif edilip vâkıfın eşi ve çocuklarına ayrılmıştır. Artan para ile yeni gelirler getirecek akarlar alınması istenmiştir. Zamanla şartların bozulması durumunda “*Müruru eyyam ve kurur şuhur ve a'vam ile şurut-ı muharrere-i mezkureye riayet-i müteazzire olur ise bil-cümle menafi-i vakfım mütalaka fukaray-ı müslimine harç ve sarf oluna.*” ifadeleriyle gelirlerin Müslümanlara paylaşılması istenmiştir.

Hacı selim Ağa vakfiyenin sonuna doğru tüm işlemlerin tamamlandıktan sonra “*ancak yevmi altı akçe vazife ile tevliyet-i vakfıma batn-ı evvelde olan evladımın, (28b)ve evlad-ı evladımın, ve evlad-ı evlad-ı evladımın esen ve ekberine meşruta ola.*” ücretli bir şekilde birinci dereceden nesline tevliyet görevi verip sonrasında eşi Zeynep Hanım'a “*... nısfından zevcem Zeyneb Hatun'a senevi ikişer yüz ellişer guruş verilub*” ifadeleriyle maaş bağlamaktadır ki bu maaş herhangi bir kısıtlamaya tabi değildir. Eğer tamirat masrafları ayrılan paradan daha fazla olursa evlatlarına ayrılan kısımdan karşılanmasına dair “*Maazallahu teala nısfı fazla-i vakfım vefa etmeyecek mertebede tamirat-ı külliye iktiza eder ise fazla-i vakfdan evlada nesne verilmeyub mecmu-ı fazla tamirat-ı vakfa harç ve sarf oluna.*” ifadeler mevcuttur.

Bu itibarla vakıfta fazla kalan paranın harcanması şu şekilde ifade edilmiştir.

*Ve bil-cümle gallat-ı vakfımdan vazaiif-i muharrere-i mezkure ve masarif-ı mukarrere-i mesture eda ikmal ve itmam olunduktan sonra zuhur eden fazla-i vakf tensif olunub nısfından zevcem Zeyneb Hatun'a senevi ikişer yüz ellişer guruş verilub bakisi bil-cümle evladım ve evlad-ı evladım beynlerinde ale's-seviye (29a) tevzi' ve taksim oluna. Ve fazla-i gallenin nısf-ı ahiretten dahi zuhur eden tamirat-ı vakf itmam ve ikmal olunduktan sonra bakisi ile vakfa münasib akar işтира olunub işbu vakfıma zamm ve ilhak ile teksir ve tevfir oluna.*²

Vakfiyenin sonuna doğru ters üçgenli süslemelerle şahitlerden isimlerinden oluşan 14 kişilik bir tablo 32a varacağına sığdırılmıştır.

Şekil ve içerik yönünden incelenen vakfiye, hakkında edebi ve dini bir metin olmasının yanında zengin içeriğiyle karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Kur'an'dan ayetler ve hadis-i şerifler başta olmak üzere

¹ HSA Vakfiyesi, s. 28a

² HSA Vakfiyesi, s. 28b

güzel sözlerle bezenmiş metinde dünya ve ahiret karşılaştırması yapılarak dünya nimetlerinin geçiciliğine vurgu yapılmıştır.

Vakfiyelerde bulunan hakimin hükmü kısmında Hacı Selim Ağa, İmam-ı Azam Ebu Hanife, 3 İmam ve son olarak da İmam-ı Rabbani Muhammed bin Hasan Eş-şeybani hazretlerinin hükmüyle mallarını ve eserlerini vakfettiğini belirtmiştir.¹

Halkın kullanacağı mekteb, kütüphane ve çeşme gibi hayri eserler olmasına rağmen yarı ehli bir vakıf olduğu anlaşılan vakfın, müteveli ve nazırı belirtilip bu kimseler eliyle vâkıf eş ve çocuklarına gelir sağlamıştır. Vakfiyede dikkat çeken başka bir husus asıl kısım güzel bir nesih yazıyla kaleme alınırken zeyl kısmı kırma ta'lik şeklinde kaleme alınmasıdır. Bu da vakfa verilen önemin azaldığını gösterebilir.

Vakfın akarlarının çokluğu da önemli bir husustur ki bunlar sadece gayrimenkuller değil has, mukataa, maden ve faiz gelirleri olup vakfın ihyası için gayet geniş imkânlar sunmaktadırlar. Eğitim öğretim faaliyetlerine tahsis edilen bütçelerin artmasıyla öğretmeninde öğrencisine ve ders materyallerine kadar her konuda imkanların artacağı muhakkaktır. Bu açıdan bakıldığında eğitim öğretim hizmetlerinin aksamaması için vâkıf tarafından önlem alındığı düşünülebilir.

Vakfın Akarları (Gelirleri)

Vakfın yapılan eserlerinin ve hizmetlerinin ilelebet devam etmesi ve hayırla yâd edilip sevap hanesinin büyümesi için Hacı Selim Ağa çeşitliliği fazla bir akar listesi hazırlamıştır. Bu bölümde eserlerin yapılmasından tüm giderlerinin karşılanması için kullanılacak akarlarla bunlardan bazı örnekler üzerinde durulacaktır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki vakfın eserleri bir kısım nakit parayla yapılmış bu paranın haricinde geniş bir yelpazede gelir kaynakları zikredilmiştir. Vakfın kuruluşunda 15.000 kuruş nakitle vakıf eserlerinin temelini atıldığı ve ilerde sayılan akarlarla da devamının sağlanacağı ifade edilmektedir. Bu paranın 2.500 kuruşuyla su hazinesi olan büyük bir çeşme ve suyolu için harcandığı, 2.500 kuruşuyla mektep ve kütüphanenin yapılacağı arsanın alınıp 10.000 kuruşla ise inşaat masraflarını karşılandığı ifade edilmektedir. Bu minvalde olan ifadeler şunlardır.

“Bundan akdem malımdan 15.000 guruşunu vakf edub 2.500 kuruşu ile İslambol'da Ebu'l -Feth Sultan Muhammed Han aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufran hazretleri cami-i şerifi kurbinde dergah-ı ali yeniçerileri odaları derununda kain 25 bölük neferatı kışlası haricine bir çeşme-i ziba bina olunup münasip mahalden ma-i leziz icrasına ve “2.500 guruşunu Medine-i Üsküdar'da Tenbel el-hac Mehemed Mahallesi'nde müstemilatı ma'lumeyi havi birbirine muttasıl üç bab mulk menzil iştirasına (satın almak) ve ma'ada 10.000 guruşunu menazil-i mezkurenin ebniyelerini hadm ve arsalarını birbirine zam ve üzerine bir mekteb-i ra'na binasına harç ve sarf olunmasını şart ve ta'yin etmekle binayetillehi-l meliki-l müteal çeşme-i merkum ve mekteb-i şerif ve kütüphane-i latif binaları itmam ve ikmal olunmakla salifül beyan 25 bölük kışlası haricinde meblağ-ı mevkuf-ı merkum ile (7a) ba izn-i sultani bina olunan bir adet kargir-i kebir su hazinesini müstemil çeşme-i zibay-ı mezkurimi ve çeşme-i merkume ta'lik olunan tasımı, ve Ferhad Paşa merhumun 1087 senesi Receb'inin 27. günü Havass-ı Aliye kazasına tâbi Ayvadlı karyesi kurbunda bakraç deresi nam-ı mevzi'de kimesnenin mülküne ittisalden âri mevzi' hâli'de ibar-ı müteaddide hafr ve taht-ı arz lağım ve kutuvat ile cem' ve tahsil ve mahall-i mezkurdan has odabaşı ve Arif Efendi sularıyla merhum Sultan Süleyman Han suyu yoluna bâ-

¹ HSA Vakfiyesi, s. 30a-30b.

izn-i mütevellî ilhak olunan on masura suyun iki masurası hakk-ı mecra için ifraz ve lağım ve kunuvatına tebaiyyet ile (7b)''¹

Vakıf eserlerinin ve görevli giderleri için birçok ev, arsa, bahçe ve dükkan gelirleri vakfedilmiştir ki bunların bölgesi, kazası, nahiyesi ve mahallesi;² nasıl elde edildikleri; günlük kira gelirleri; çevresindeki parseller ve sahiplerine kadar tafsilatlı bilgileri 57 parça kayıtle belirtilmiştir.³ Bu kayıtların haricinde Hacı Selim Ağa'nın tasarrufunda bulunan haslar, mukataatlar, Kratova (şimdiki Makedonya'nın kuzeydoğusunda bir maden şehri) Maden mukataasından 3000 kuruş faiz, İstanbul büyük Gümrüğünden yıllık 58.800 sağ akçe (ayarı tam para) ve Kahve Gümrüğünden 88.500 sağ akçe vakfedilmiştir.⁴

Vakfın akarı olarak zikredilen mülkler İslambol, Eyüp, Üsküdar ve Galata'da olup günlük toplam geliri 100 akçe civarında olup bunların 25'i Üsküdar'da, 19'u Galata'da, 10'u İslambol'da ve 3 adedi de Eyüp'te bulunmaktaydı.⁵ Has, maden, mukataat, gümrük ve faiz gelirlerinin dışında 57 parça gayrimenkulün ayrıntılı tablosu EK'ler kısmında gösterilmiştir.

Eğitimle ilgili hizmetleri ön planda olan bu vakfın bu kadar çok gelire sahip olması çok önemli bir husus olmakla Hacı Selim Ağa'nın gerçek niyetinin ne olduğu bilinemeyecek bir husustur. Önemli olan yapılan bu eserlerden yüzlerce binlerce insanın hizmet alıp yararlanmasıdır. Yıkılıp yerine yenisi yapılan mekteb ve hala ayakta duran kütüphaneden yararlanan insanlar Osmanlı'dan kalan maddi mirasın göstergelerinden sayılır.

Örnek olması açısından Üsküdar Bostancıbaşı sahilindeki Hacı Selim Ağa Vakfı'nın bir diğeri Beşinci Kadın Hazretleri Yalısı Hacı Selim Ağa Vakfı'na aittir. Hacı Selim Ağa'nın oğlu Nazif Ahmed Efendi'nin Dürrişehvar Hanım'la evlendiği ve 27 Ramazan 1203/1221 Haziran 1789'da katledildiği yukarıda geçmişti. Bu olay üzerine yalı karısına devrolur.⁶ Yalının arazisi vakfiyede şöyle tarif edilir.

“Üsküdar'da Oküz Limanı (Paşalimanı) nam mahalde vaki bir taraftan Laleli Cami-i şerif vakfından tasarrufumda olan dahiliyye ve bir taraftan leb-i derya ve bir taraftan vezir-i mukerrem saadetlü Raif İsmail Paşa (ölümü 1785) Hazretleri sahilhanesi ve bir taraftan tarik-i amm (ana yol) ile mahdud yevmi beş akçe icare-i muaccele (evkaf kiralarından peşin alınan kısım) mutehammil ma'lumu'l müştemilat mülk sahilhanem hariciyesini ve sahilhane-i merkum (adı gecen sahilhane) verasında (arka tarafında) kain iki taraftan vezir-i mukerrem muma-ileyh Raif Paşa bağı ve arsa-i haliyesi ve bir taraftan benim sahilhane-i merkumum ve hizasında kain koruluğun ve ba'zen Arapzade Ataullah Efendi Hazretleri sahilhaneleri hizasında vaki arsa-i haliyeleri ve bir taraftan tarik-i am ile (10a) mahdud ve muhatu'l-etrafi yevmi iki akçe icare-i muacceleyle mutehammil kurum ile mal-ı mülk bağımu’’⁷

Akarlardan bir diğeri örnek vermek gerekirse genişçe bir araziye vakfeden Hacı Selim Ağa, yerini şöyle tanımlamaktadır.

“Üsküdar'da Hacı Hatun Mahallesi'nde (Sultantepe) vaki Kara Kethüda Bostanı denmekle maruf tarafeyni (iki tarafı) Mekabir-i Müslimin (Musluman mezarları) Şuca' Mahallesi tarik-i

¹ HSA Vakfiyesi, s. 7a-7b.

² Ahmet Güneş, “16 ve 17. Yüzyıllarda Üsküdar'ın Mahalleleri ve Nüfusu” *Üsküdar Sempozyumu I*, C. I, 2004, s.42

³ Vakfiyede bu kısım sayfa 8b'nin ortasından 21b'nin ortasına dek sürmekte olup EK'ler kısmında tablo şeklinde verilmiştir.

⁴ HSA Vakfiyesi, s. 22b, 23a.

⁵ EK 1, Tablo 1: Vakfın Akarları ve Ayrıntıları.

⁶ Sinan Genim (Editör), *İzzet Gündoğdu Kayaoğlu Hatıra Kitabı, Anılar-Makaleler*, Taç Vakfı Yay., İstanbul, 2005, s. 169-203

⁷ HSA Vakfiyesi, s. 10a-10b.

amm'ı ve Kurt İsa ve Sarraf Artabon veresesi ve darphaneli İstifan bahçeleri (21a) ve tarafeyni tarik-i amm ile mahdud terbian (kare) 77 donum mulk bahcem”

Akar olarak gösterilmiş olan bu 77 dönüm arazinin ana yol tarafındaki 35 dönümlük kısmına bir çok dükkân yapılarak kiraya verilmiştir.¹ Selim Ağa'nın bu evkafına sonradan “oğlunun oğlu ve muderrisin-i kiram zevi'l-ihitiram es-seyyid Mehmed Nurullah Beyefendi”nin vakfa eklediği “Kütübhanе kurbinde (33a) bir taraftan Gazanfer Ağa vakfından menzil (ev) ve bir taraftan Ahmet Efendi menzili ve iki taraftan tarik-i amm ile mahdud fevkani oda ve bir nalbant ve bir kalaycı dükkanları, ahuru müşmil Sarayhoğlu Hanı dimekle ma'ruf bir bab hane...” ilave edilmiştir.²

Önceki bölümde zikredildiği gibi Hacı Selim Ağa devlet hizmetleri dolayısıyla emrine ve tasarrufuna verilen birçok imkanı izin alarak vakfının akarlarına katmıştır. Ne var ki hayatının anlatıldığı kısımda da belirtildiği gibi ölümünden sonra bunlar müsadere yoluyla vakfin elinden alınmıştır. Vakfiyede akarlar sayıldıktan sonra bazılarının tesciliyle ilgili şu ifadeler kullanılmıştır.

“işbu bin yüz doksan yedi senesi martından itibariyle vakfıma tashih ve emr-i âli Anadolu muhasebesine kayıt ve suret ve hâslar ve maden ve malikane kalemlerine ilm ve haberleri verilmekle ben dahi (23a) yedimle olan beratlarım müteveli vakfıma teslim etmemle mukataa-i merkumeden ve gümrüklerden vâride olan mebalığden ...”³

Vakfın Eserleri ve Vakıf Görevlileri

Hacı Selim Ağa vakfiyesinde vakfedilen eserlerle ilgili kısımda Suriçi'nde Fatih Camii yakınlarında çeşme, Üsküdar Selami Ali (Selamsız) Caddesi'nde sırasıyla mektep, çeşme ve kütüphane yaptırıldığı görülmektedir. Ayrıca kütüphane avlusunda suyu Bülbüldere'den temin edilen kitabesiz bir çeşme ile ön duvarın en uç noktasında niş şeklinde bir dinlenme mahalli yapılmıştır.⁴

Fatih Camii yakınlarındaki çeşme ve görevlileri, mektebin kapıcısı ve çeşmelerin görevlisi ayrıca yine mektebin muallimleri ile kütüphanenin hafız-ı kütüpleri, halifeleri, mücellidi, katibi ve diğer görevlilerden bahsedilecektir.

Ayrıca sonraki yıllarda Hacı Selim Ağa ve bir kısım akrabalarına hizmet eden önce Üsküdar'daki mektep bahçesinde bir hazire oluşturulup Hacı Selim Ağa, oğlu Ahmet Nazif Efendi, eşi Zeynep Kadın'ın mezarları burada oluşturulmuştur. Hazire, 1926 yılında kütüphanenin mektep tarafındaki köşesine nakledilmiştir. Bu durum Ahmet Remzi Efendi'nin anılarında da geçmektedir. Ayrıca bu hazireye mektebin yanında bulunan caminin bânisi Tembel Hacı Halimi Mehmet Efendi'nin mezarı da eklenmiştir. Ayrıca bilinmeyen 1224 tarihli kâfîbi serpuşu kırılmış bir çocuk şahidesi de bulunmaktadır.⁵

Kütüphanenin haziresinde yukarıda adları yazılı olanlardan başka, 20 Cemaziyelevvel 1264 (24 Nisan 1848) tarihinde vefat eden Selim Ağazade Mehmet Emin Bey'in kızı şerife Cemile Hanım'ın da şahidesi vardı.⁶

Sıbyan Mektebi ve Görevlileri

Eğitim öğretim faaliyetlerinin en üst seviyede yapıldığı kurumlar olan okullar Osmanlı'da öteden beri medrese tarzında örgütlenip daha çok yükseköğretime yönelik olmuş ilköğretim basit düzeyde

¹ Haskan, a.g.e., C.2, s. 955.

² HSA Vakfiyesi, s. 33a-33b

³ HSA Vakfiyesi, s. 23a-23b,

⁴ Haskan, a.g.e., C.2, s. 951

⁵ Haskan, a.g.e., C.2, s. 951

⁶ Ek 2, Fotoğraf 1: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Avlusundaki Hazire.

kalmıştı.¹ Sıbyan mektepleri denen ilköğretim düzeyi eğitim kurumları dini kurumların içinde veya çevresinde kümelenirdi.² Bu yapı Hacı Selim Ağa vakfının kurulduğu yıllarda yavaş yavaş değişmekle beraber bu durum kendini öncelikle askeri okullarda göstermektedir.³ Bu kısımda okulun geçirdiği dönemler kaynaklar ışığında incelenecektir.

Hacı Selim Ağa vakfı mektebinin hicri 1196 (m. 1781/1782) tarihinde kütüphane ile beraber yaptırılmış olduğu kütüphanenin avlu kapısı üzerindeki kitabesinden öğrenilebilir. Kapısının üzerinde “Hayrüküm men tealleme’l-Kur’ane ve allemehu” hadisi şerifinin bulunduğu ve kapısının iki tarafında çeşmelerin olduğu aktarılmaktadır.⁴

Mektebe görevli olarak muallim-i evvel, muallim, halife-i mektep ve kapıcı görevlendirilmesi istenmiştir. Ayrıca çocuklara yılda bir kez yardım yapılması da kararlaştırılmıştır.

Mektebe muallim-i sıbyan atanırken hem bilgili olması hem de olgun bir öğretici olmasına dikkat edilirken muallimin gevşeklik göstermeden ciddi bir şekilde çocuklara Kuran-ı Kerim öğretmesi istenmektedir. Bu durum eğitime ne kadar önem verildiğinin göstergesi sayılabilir. Vakfiye metninde şu ifadeler kullanılmıştır.

“Bir alim ve kamil kimesne mekteb-i merkurda mu’allim-i sıbyan olub vurud eden evlad-ı muminin ve etfal-i muslimine talim-i Kur’an-ı Kerim ile hizmet-i ta’limden bila-tekasul vela-tahavun ciddu sa’y eyleye. yevmi yirmibeş akçe vazifeye mutasarrıf ola. ... (23b)”⁵

Muallim-i sıbyanın haricinde bir muallim daha ihdas eden Hacı Selim Ağa, mektepte her gün ikinci vaktinden sonra Kuran-ı Kerim okuyup başta Peygamber Efendimiz olmak üzere kendi ruhlarına hediye edilmesini ve günlük 5 akçe muallimlik için 5 akçe de okumalar için 10 akçe ile görevlendirmiştir. Bu durum vakfiyede şu şekilde ifade edilmektedir.

“ve mekteb-i merkurda mu’allim olan efendi meşrutiyet üzere yevmi beş akçe vazife ile sure-i şerife-i mülk havan olub beher yevm ba’de-lasr Furkan-ı Kerimden sure-i kerime-i mülk tilavet ve sevabını sultan-ı enbiya ve sened-i esfiya Hazreti Muhammedi’l-Mustafa aleyhi-efdalı’s-salavat ve’t-tahaya Hazretlerinin mu’attar ve mu’alla ve muzekki ruh-ı şeriflerine (23 b) ve bu za’ifin ruh-ı na-tevaime ihda eyliye meşrutiyet üzere yevmi beş akçe vazifeye dahi mutasarrıf ola. .... (24a)”

Muallim-i sıbyan ve muallimden sonra bir de halife-i mektep görevlendiren vâkıf, görevlinin halifelik işini kusursuz bir şekilde yapıp bunun yanında muallim gibi ikinci vaktinden sonra Kuran-ı Kerimden bazı bölümleri okuyarak Peygamber Efendimiz ve kendi ruhlarına hediye edilmesini istemektedir.⁶

Mektebe devam eden öğrenciler için her sene Ramazan ayından kaliteli elbiseler alınması hususunda tenbih eden vâkıf, muallimlere 3000 akçe halifeye ise 1500 akçe bayramlık verilmesini

¹ Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Pegem Akademi, Ankara, 2009, s. 59.

² Cavit Binbaşoğlu, Türk Eğitim Tarihi, Anı Yay., Ankara, 2009, s. 60-61.

³ Akyüz, a.g.e., s. 60

⁴ Mehmed Ra’if, *Mir’at-ı İstanbul*, Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, C. 1, s. 197.

⁵ HSA Vakfiyesi, s. 23b

⁶ Vakfiyedeki halife-i mekteple ilgili kısım şu şekildedir. *“ve bir mecelle u sa’i hizmetinde mura-i ehl ve mustehik kimesne dahi Halife-i Mektep olub hizmet-i hilafetin kema hüve hakka bi-kusur ede ve tekmil eyliye yevmi on akçe vazifeye mutasarrıf ola ve halife-i mektep olan efendi dahi kezalik meşrutiyet üzere yevmi beş akçe ile ihlas havan olub beher yevm ba’de’l-asr onbire sure-i şerife-i ihlası kıraat eyleyub ol dahi sevabını fahr-i kainat ve seyyid-i mevcudat aleyhi-efdalı’s-salavat ve ekmelu’t-tehiyyat Efendimiz Hazretlerinin müçteba ve murteza ruh-ı pur futuhtarına ve bu fakirin ruhuna ihda eyleyub meşrutiyet üzere yevmi beş akçe vazifeye dahi mutasarrıf ola. ... (24a)”*

istemiştir. Ayrıca her sene kış mevsiminden önce 20 kuruşluk kömür satın alınmasını ve yazın öğrencileri mesire alanlarına götürüp eğlenmelerini sağlamak amacıyla muallimin 20 kuruş götürmek için 20 kuruş da diğer masraflar için harcanmasını istemiştir.¹

Mektepte görevlendirilen bir görevli de yazı hocasıdır. Sülüs yazının gerektiği gibi çocuklara öğretilmesi konusunda “*Ve erbab-ı husn-i hatdan bir sahib-i ketebe efendi*”nin hakkıyla hizmet etmesini şart koyan Hacı Selim Ağa, uzmanlık alanlarına verilen önemin göstergesi olarak ayrıca “*haftada iki gün etfal-i müslimine ta’lim-i san’at-ı hatt-ı sulus*”öğretmek amacıyla yazı hocası görevlendirmiştir. Yazı hocasının ücreti ise günlük 5 akçedir.²

Yukarıda sayılan görevlilerin haricinde mektebin temizlik ve güvenliği ile mektep kapısında bulunan çeşmeyle ilgilenecek ve çeşmedeki taşı koruyacak bir kimse görevlendirilmiştir.³

Vakfiyedeki mekteb görevlilerinden sonra mektebin zaman içerisinde geçirdiği değişimle ilgili salnameler ve anılardan edilen bilgiler ipuçları verebilir. Maarif-i Umumiye Nezareti’nin kurulduğu 1857’den sonra yavaş yavaş nezarete bağlanan okullar kervanına Hacı Selim Ağa mektebi de katılmıştır. 1872’ye kadar okulun eğitim öğretim faaliyetleriyle ilgili bir kaynağa ulaşılamamıştır.

Salnamelerde Hacı Selim Ağa vakfının mektebine ilk defa 1289/1872 yılı salnamesinde tesadüf edilmiştir. Bu kayıta okulun adı Üsküdar Atlamataşı Rüştüye Mektebi olup kadrosu şu şekildedir.⁴

Muallim-i evvel	Hüseyin Efendi
Muallim-i Sani	İbrahim Efendi
Sülüs havacesi	Râkım Efendi
Farisi Havacesi	Mehmet İzzet Efendi
Aded-i Şakirdan	73 (yetmiş üç)

1290/1873 Üsküdar Atlamataşı Rüştüye Mektebi kaydında okulun kadrosunun genişlediği görülmektedir⁵

Muallim-i evvel	Hüseyin Efendi
Muallim-i Sani	İbrahim Efendi
Riyaziye Havacesi	Şevket Efendi
Rik’a havacesi	Rabiadan Cevdet Efendi
Sülüs havacesi	Râkım Efendi
Resim Havacesi	İsmail Efendi
Farisi Havacesi	Mehmet Efendi
Aded-i Şakirdan	103

¹ Bu durum vakfiyede şu şekilde ifade edilmiştir. *Ve mekteb-i (24 a) merkume mudavemet eyliyen etfal-i mumininin yirmi nefer akdemine beher sene ramazan-ı şerifde galle-i vakfımdan ba- ma’rifet mutevelli birer şam alacası entari ve birer mağrib fesi ve birer karacalar kuşağı ve birer bugasi ciltiyan ve birer çift mest pabuc alı-verilub mu’allim-i mekteb olan efendiye dahi uç bin akce ve halife-i mekteb olana binbeşyuz akce iydiyye baha verile ve beher sene vakt-i şita takarrubunde mekteb-i merkume galle-i vakfımdan yirmi gurusluk kömür iştira olunub eyyam-ı sayfde dahi etfal-i muminini seyre götürmek için ba-yed-i mutevelli galle-i vakfımdan havace-i mekteb olan efendiye yirmi gurus verilib ol dahi mektebi merkuma müdavin olan evlad-ı muminini (24b) bir yevm-i cuma’da mesireye götürüb yirmi gurusu harc ve sarfla ma’sumini tatyib eyleye. ... (25a)*

² HSA Vakfıyesi, s. 25a

³ Görevliyle ilgili ifadeler şunlardır. “*Ve bir mukaddem ve murai kimesne mekteb-i merkume bevvab (kapıcı) ve ferraş ve kapu ittisalında kain çeşme-i ma-i lezize hafız-ı tas olub beher yevm mekteb-i merkum kapusunu feth ve iğlak (acıp-kapama) ve derun ve bi-rununu (icini-dışını) tathir ve tanzif (temizleme) ve çeşme-i merkum tasını ref’ ve ta’lik ve hüfz eyleye yevmi beş akçe vazifeye mutasarrıf ola... (25a)*”

⁴ *Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye*, Dersaadet, 1289, s. 228.

⁵ *Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye*, Matbuat-ı Maarif, Dersaadet, 1290, s. 200

1291/1874'deki kayıttan ise Üsküdar Atlamataşı Rüştîye Mektebi okulun kadrosunda değişmeler olmakla beraber muallim sayısının aynı kaldığı görülmektedir.¹

Muallim-i evvel	Hüseyin Efendi
Muallim-i Sani	İbrahim Efendi
Riyaziye Havacesi	Şevket Efendi
Rik'a havacesi	Rabiadan Cevdet Efendi
Sülüs havacesi	Râkım Efendi
Resim Havacesi	Yüzbaşı Hakkı Efendi
Farisi Havacesi	Mehmet Efendi
Aded-i Şakirdan	Basımda çıkmamış

1293/1876 yılında Üsküdar Atlamataşı Rüştîye Mektebi'ne 3. Öğretmen ataması yapılarak kadrosu biraz daha genişlemiş ve şu şekilde olmuştur.²

Muallim-i evvel	Hüseyin Efendi
Muallim-i Sani	İbrahim Efendi
Muallim-i Salis	Yusuf Efendi
Riyaziye Havacesi	Asıf Efendi
Rik'a ve Divani havacesi	Cevdet Efendi
Sülüs havacesi	Râkım Efendi
Resim Havacesi	Kul Ağası Hakkı Efendi
Farisi Havacesi	Mehmet Efendi
Aded-i Şakirdan	135 (yüz otuz beş)

Mektep 1300/1882 yılında mülkiye-i rüştiye mektepleri arasında sayılarak şu bilgileri verilmiştir.³

Okulun Adı	Muallim-i Evvel	Öğretmen Sayısı	Talebe Sayısı	Bu sene mezun sayısı
Üsküdar Atlamataşı	Abdulfettah Efendi	8	65	6

1311/1893 yılından önce mülkiye rüştiyesi olarak kullanıldığı rivayet edilen mektep, 1311 yılından sonra ise inas rüştiyesi olarak kullanılmıştır. Başka bir rivayette 1891-1892 yıllarında dönüştüğü belirtilmektedir.⁴ 1311 yılı Salname-i Devleti Osmanî'de Maarif-i Umumiye Nezareti kısmında Üsküdar İnas Rüşdiye Mektebi (Atlamataşında) görevlileri olarak birinci muallime Münibe Hanım iken ikinci muallime olarak ise Binnaz ve Zehra Hanımlar bulunmaktadır.⁵ 1314/1896 Yılı görevlileri olarak da Şevket Hanım birinci muallime, Latife ve Zehra Hanımlar ise ikinci muallime olarak kaydedilmiştir.⁶ 1327/1909 tarihli salnamede kız rüştiyeleri arasında gösterilen okulun adı Atlamataşı Mektebi olarak geçmekte olup yapılış tarihi kısmı boş geçilmiştir.⁷

Mektep 1937 yılında yıkılarak öncelikle Taş Mektep, sonra 23. İlkokul, daha sonra Hacı Selim Ağa İlkokulu, daha sonra ise Hacı Selim Ağa İlköğretim Okulu olarak adlandırılmıştır. Şimdi ise tekraren Hacı Selim İlkokulu ve Ortaokulu olarak adlandırılmakta ve kullanılmaktadır.

¹ *Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye*, Dersaadet, 1291, s. 201

² *Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye*, Dersaadet, 1293, s. 144

³ *Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye*, Matbaa-i Ebu'z-zıya, Dersaadet, 1300, s. 195.

⁴ Mahmud Cevad, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teskilâtı ve İcrâatı*, İstanbul, 1338, s. 269.

⁵ *Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye*, Matbaa-i Amire, Dersaadet, 1311, s. 416

⁶ *Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye*, Matbaa-i Osmani, Dersaadet, 1314, s. 467.

⁷ *Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye*, Selanik Matbaası, Dersaadet, 1327, s. 361.

Mektebin sağ tarafındaki avluda Hacı Selim Ağa'nın, oğlunun ve eşinin kabirleri vardır. 1925-1937 yılları arası Selim Ağa Kütüphanesinde baş memurluk yapan aynı zamanda Cumhuriyet'ten önce Mevlevi şeyhliği yapan Ahmet Remzi Efendi vakıf binalarının durumunu şöyle anlatmaktadır.

“Üsküdar'da Tembel Hacı Mehmed efendi Mahallesinin Atlamataşı mevkiinde Daru's-saade Kapıcıbaşlarından Matbah-ı Amire Emine Hacı Selim Ağa tarafından 1196 tarih-i hicrisinde bir kütüphane ve bir sıbyan mektebi birbirine muttasıl olarak yaptırılmış ve bu mektebin caddeye nazır demir parmaklıklı avlusu makbere ittihaz edilerek terceme-i hâli Ahmed Cevdet Paşa Tarihi'nde mufassalan beyan edilen vâkıf Hacı Selim Ağa, Tersane-i Amire Emine bulunduğu sırada hicri 1203 Şaban'ında III. Selim tarafından katledilerek mezkur mahalle defnedildiği gibi, bu senenin Ramazan'ında katledilen oğlu Ahmed Nazif Efendi de defnedilip sonra da ailesinden vefat edenlere aile mezarı olmuştur. Mezkur mektep bir aralık (Atlamataşı) Rüşdiye Mektebi olarak Üsküdar'ın mükessib-i feyz ve terakkisi olmuş ve en sonra ilk mektep haline cevrilmiştir.

25 Rebiulevvel 1345 (5 Ekim 1926) tarihinde mektebin müdürü bulunan Şahin Bey: - çocuklar tevahhuş ediyor (korkuyor) bahanesiyle bu mezarı, mektebe cicek bahcesi yapılmak üzere teşebbüste bulunarak istihsal ettiği emir üzerine kaldırtmış ve Hacı Selim Ağa, Ahmet Nazif Efendi ve Selim Ağa'nın zevcesinin kabir taşlarını kütüphane avlusunun sağ tarafına, köşede duvar dibine naklettirmiş, 25 gün sonra kendisi de ahirete intikal etmiştir.

23. İlkokul adını alan bu mektebin öğrencisi çoğalınca geniş bir bina yapılması gerekli görülmüş. İstanbul Kültür Direktörü Bay Tefik tarafından Kültür Bakanlığı'na bildirilerek buyruğu alınıp yapılmaya başlanmış. Eski mektep yeni biçime uymadığından kökünden sökülüp yıktırılmış ve yeri dar gelmekle yanında bulunan Tenbel Hacı Mehmet Efendi Camii arsası Evkaf'tan satın alınıp dört metresi yola bırakılmış, dört metresi de okul yerine eklenmiştir. Temeller eşilirken Hacı Selim Ağa'nın lahdi meydana çıkmış ve kemikleri toplanmıştır.

Camii arsasının mihrabı tarafında bulunan Tembel Hacı Mehmet Efendi'nin kabri yol ortasında kaldığından eşdirilip kemikleri Hacı Selim Ağa'nın kemikleriyle bir arada olarak Kütüphane avlusundaki Şahin Bey tarafından Hacı Selim Ağa'nın kabir taşı kaldırılıp genişçe bir lahit yaptırılmış ve Kültür Direktörlüğünün onayıyla Üsküdar Kültür İşyar'ı Bay Bekir'in gözetlemesiyle Müftü Bay Hilmi Kitap Sarayı İşyarları Remzi, Haydar, Fevzi komşulardan Bay Aziz, Tefik ve daha biraz kimselerin gözleri önünde ve saygı elleriyle ulu Allah'dan yarlıganış dileyerek 3 Haziran 1937 resmi tarihine rastlayan 23 Rebiulevvel 1356 Perşembe günü yukarıda yazılan lahde konmuştur

Geçmişlerimizi arayacak, gelecek çocuklarımıza mahallesi ve Camii tarihlerde yazılı Hacı Mehmed Efendi'yi ve kütüphane ile mektebin banisi ve vâkıfı Hacı Selim Ağa'yı arayup sorarlarsa kolaylık olmak üzere şu ufacık bilgi armağan olarak yazılmıştır

4 Haziran 1937 Ahmet Remzi

Burada hepsini rahmetle yad ediyorum.”¹

Kütüphane ve Görevlileri

Hacı Selim Ağa Kütüphanesi İstanbul Kentsel Mimari Anıt Envanterine USK170 koduyla girmiş en son 2004'te onarım görmüş halen vakıf özelliğini koruyan nadir eserlerdendir.² Devlet anıt envanterinde mimari ayrıntıları kayıt altına alınmıştır.³ Kütüphanenin avlu kapısı üstünde Şair Tefik Efendi'nin kaleme aldığı, Yesari Mehmet Esad Efendi'nin hattı kitabe bulunmaktadır.

Cenab-ı umde-i erkan-ı devlet mefharu'l-eşbah

¹ Akyıldız, a.g.m., s. 74-75.

² http://www.istanbulkulturenvanteri.gov.tr/kentsel-anit/detay/envanter_id/61869 (Erişim Tarihi: 04.12.2013)

³ <http://www.envanter.gov.tr/anit/kentsel/detay/51298> (Erişim Tarihi: 04.12.2013)

*Sutude menba'-ı lutfu muruvvet zat-ı ali-cah
 Emin-i matbah-ı şahneşehi Hacı Selim Ağa
 Ki evsaf-ı cemili nase olmuş ziver efvah
 Fena-yı devleti pader-rikab-ı dehri derk idub
 Tedarik itdi azm-i menzil-i ukbaya zad-ı rah
 İdub ilm-i şerife izzet ve erbabına ikram
 Mukemmel bir kutubhane bina itdi livechillah
 Sıgar-ı ummete mekteb kibarına kutubhane
 Binasına muvaffak oldu ol sahib-i dil-agah
 İdub her harf-i evrak kitabınca sevab ihsan
 Du alemde muradın vire Hakk ber suret-i dil-hah
 Du'agune didi itmamının tarihini Teyfik
 Zehi darü'l-kütüb ecrin mukemmel eyliye Allah
 1196 (m. 1781/1782)
 Ketebehu'l-fakir Mehemed Es'ad el-Yesari gafere zunubehu¹*

Kitabedeki Şair Teyfik'in hazırladığı bu manzumenin "Zehi darü'l-kütüb ecrin mükemmel eyleye Allah" mısrası ebced hesabıyla 1196 tarihi olan kütüphanenin inşa tarihini vermektedir.²

İç kapı üzerinde bulunan "Kal'e-İllah-ü tebareke ve teala, fi-ha kütübün kayyime sadeka-ellahü'l-azim" yazılı kitabe ve sonunda hattatı Osman'ın imzası vardır.³

Kütüphane iki bölümdür. Küçük kubbeli bölüm önde olup arkadaki kısım sonradan duvar yıkılarak (19. yy.) yapılmıştır. Mahzenler kütüphaneyi rutubetten korumak için yapılmıştır.⁴

Osmanlı Döneminde müstakil binası bulunan kütüphaneler arasında Üsküdar'da inşa edilmiş ilk kütüphane olan Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, (Haskan'a göre Ahmediye Kütüphanesi'nden sonra ikinci⁵) kendisinden önce yapılan 4 ve sonrasında yapılan camii, tekke ve zaviye kütüphaneleriyle 1924'te Evkaf Nezareti'nden Maarif Nezareti'ne bağlanmıştır. 1925'te ise Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasıyla Pertev Paşa Kütüphanesi dışındakilerin kitapları Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde toplanmıştır.⁶

Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasının ardından Mevlevi Tekkesi şeyhlerinden biri olan Ahmet Remzi Efendi'nin baş memur olarak tayin edildiği kütüphane Hacı Selim Ağa'nın "kütüb-i defterinde her birinin isim ve vasf ve satırları ve zarırları mahtum cild-i kütüb-i nefisemi" diyerek vakfettiği⁷ 1299 kitap (1265 yazma, 34 basma), sonradan ilave edilenler ve diğer kütüphanelerden gelenlerle yaklaşık 15.000 kitaba ulaşmıştır. Ayrıca Hacı Selim Ağa'nın vakfettiği kitaplarda 1196 tarihli Hacı Selim Ağa mühürü vardır.⁸ Başka bir çalışmada ise 4207 cilt kitap bulunduğunu aktarılmaktadır.⁹

Hacı Selim Ağa'nın vakfettiği eserler arasında dini konuların yanında edebiyat, tarih, coğrafya, matematik, geometri, ahlak ve mantık alanlarında önemli eserler vardır.¹⁰ 1982 yılında İstanbul Üniversitesi'nde yaptırılan bir lisans tamamlama tezinde kütüphanedeki Arapça-Arapça, Arapça-Türkçe, Türkçe-Arapça yazma lügatler konu edinilmiştir.¹¹ Başka bir çalışma da ise kütüphanede

¹ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955, s. 531.

² İ. Hakkı Konyalı, *Abideleriyle ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi*, İstanbul, 1977, C. 2, s. 404

³ İnal, *a.g.e.*, s. 246

⁴ İsmail E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1988, s.274.

⁵ Haskan, *a.g.e.*, C.2, s.952

⁶ Nimet Bayraktar, "Üsküdar Kütüphaneleri", *Vakıflar Dergisi*, S. 16, 1982, s. 45

⁷ *HSA Vakfiyesi*, s. 8b

⁸ Bayraktar, *a.g.m.*, s. 46,48

⁹ Akyıldız, *a.g.m.*, s.75

¹⁰ Bayraktar, *a.g.m.*, s. 48

¹¹ Sebahattin İçin, *Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde Mevcut Arapça-Arapça, Arapça-Türkçe, Türkçe-Arapça Yazma Lügatlerin Tavsiyi*, İÜ. Edebiyat Fakültesi, Arab Dili ve Edebiyatı, Lisans Bitirme Tezi, 1982.

bulunan kelimeler kitapları konu edinilmiştir.¹ Bir başka çalışmada ise Arabça Sarf ve Nahiv kitapları tanıtılmıştır.²

Hacı Selim Ağa kütüphanesine kitaplarını bağışlayanlar olmuştur bunlardan tespit edilenler aşağıda belirtilmiş olup bu koleksiyonlar daha sonra Süleymaniye Kütüphanesine nakledilmiştir.

1. Haşim Paşa (kardeşi Ali Haydar Bey) 102 yazma 3 basma bağışlanmıştır
2. Hüseyin Kâzım Bey 1932 yılında 558 kitap bağışlamıştır
3. İhsan Mahvî Bey 1937 yılında 309 basma 8 yazma bağışlamıştır.³

Günümüzde diğer kütüphanelerden gelenlerle birlikte 4207 eser bulunmaktadır. Kitapların çeşidine bakıldığında ise 2049 adet Arapça, 1466 adet Türkçe, 161 adet Farsça, 99 adet Arapça-Türkçe, 5 adet Arapça-Farsça, 12 adet Farsça-Türkçe, 1 adet Fransızca ve 1 adet Kürtçe eser bulunmaktadır. Ayrıca II. Abdülhamid döneminde kütüphanede bulunan kitaplar için bir katalog hazırlanmıştır.⁴ Bu durum o dönemde kütüphanenin etkin bir şekilde kullanıldığını düşündürmektedir.

Selim Ağa vakfının kütüphane bölümü için vakfiyede uzunca bir kısım ayrılmıştır. 3 adet Hafız-ı kütüp, 2 adet hafız-ı kütüp yamağı, mücellit, katip gibi görevler ihdas edilip bu görevlere ehil kimseler tayin edilmesi istenmiştir. Nitekim hafız-ı kütüplerin “müderresin ve kuzatdan” olmamaları tarikata dahil olduklarında mütevellî eliyle görevlerine son verilmesi istenmektedir.⁵

Hacı Selim Ağa kütüphanesinin az bulunan özelliklerinden biri de kütüphane içinde öğretim yapılmasının şart olarak koşulmasıdır. Tayin olunacak üç hafız-ı kütüpten ilk ikisine ders verme görevi verilip bu iş için ek ücret de tayin olunmuştur. Diğer üçüncü derecedeki hafız-ı kütüp ise kütüphaneye gelenlerle ilgilenecektir.⁶ Kütüphanedeki görevliler ve ücretleri şu şekilde gösterilebilir.

Görevli	Günlük Ücreti	Ders Ücreti
Hafız-ı kütüb-i evvel	80 akçe	20 akçe
Hafız-ı kütüb-i sani	40 akçe	10 akçe
Hafız-ı kütüb-i salis	40 akçe	-
Hafız-ı kütüb yamağı	10 akçe	-
Ferraş ve bevvab	15 akçe	-
Mücellid	4 akçe	-

Vakfiyeye göre kütüphanede tayin edilecek üç hafız-ı kütüpten ikisinin bu görevlerinin yanında kütüphanede müderreslik yapmaları şart koşulmuştur. Bu görevleri karşılığında ek ücret de tayin edilmiştir. Diğer taraftan nezaretin yani denetim işinin ve hafız-ı kütüplerin istidatlarının kontrolünün daha önce de geçtiği üzere şeyhülislam tarafından yapılması istenmiştir. Bunlar da göstermektedir ki kütüphaneden faydalanmanın yanında öğretim işine de yer verilerek bu işi yapacakların seçiminin çok önemli bir makama emanet edilmesi ilim ve tedrisata ne derece önem verildiğinin göstergesidir.⁷

¹ M. Cüneyd Gökçe, *Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Kelam Kitapları*, Marmara Üniv. SBE., Basılmamış YLT., İstanbul 1989.

² Beyhan, Eyüp, *Selim Ağa Kütüphanesindeki Arapça Nahiv ve Sarfla İlgili Yazma Eserlerin Tanıtımı*, Marmara Üniv. SBE., Basılmamış YLT., İstanbul, 2008.

³ Haskan, a.g.e., C.2, s. 952

⁴ *Defteri Kütüphane-i El-hac Selim Ağa*, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, Dersaadet, 1310. Bu katalogun transkripsiyonuna rastlanılmamıştır.

⁵ *HSA Vakfiyesi*, s. 26a

⁶ *HSA Vakfiyesi*, s. 26b, 27a

⁷ Vakfiyenin hafız-ı kütüb-i evvel ile ilgili kısmı şöyledir. “Bir ehl-i ilm ve sahib-i fazıl kimesne kutuphane-i merkumede Hafız-ı Kutub-i Evvel olup galle-i vakfımdan (vakıf gelirimden) (25a) yevmi seksen akçe vazifeye mutasarrıf ola. Ve Hafız-ı Kutub-i Evvel olan efendi kutuphane-i merkumede meşrutiyet üzere, yevmi yirmi akçe vazife ile müderres olup beher hafta Salı ve Cuma'dan ma'ada beş gün eyyam-ı tahsilde beher yevm ale's-sabah talebe-i kirama ulum-ı aliye ve aliye-i tedris eyleyub hafız-ı kutub-u evvele meşruta olmak üzere yevmi yirmi akçe müderreslik vazifesine dahi mutasarrıf ola.” *HSA Vakfiyesi*, s. 25a-25b.

Kütüphanenin ikinci önemli görevi ise ikinci hafız-ı kütüplük olup Hafız-ı Kütüb-i Sani olarak adlandırılmış ve yine ders vermekle de görevlendirilmiştir.¹

Üçüncü sıradaki görevli ise Hafız-ı Kütüb-i Salis'dir ki görevi kütüphaneye gelenlerle ve kitaplarla ilgilenmektir. Diğer görevliler gibi "*hidmet-i azimesin bi-kusur eda*" etmesi istenmektedir. Bu görevi karşılığı günlük 40 akçe almaktadır.²

Hafız-ı kütüplerin işlerini hakkıyla yapmaları için kadılar arasından olmaması ve tarikata dahil olanlardan olmamasını "*ve işbu uç nefer Hafız-ı Kütüb efendiler müderrisin-i kuzatdan olmayub tarike duhul edeni olur ise bi-ma'rifet-i mutevelli hafız-ı kütüblüğü ref oluna*" ifadeleriyle men etmiş olan vâkıf bu tavrıyla da eğitim öğretime gereken önemi vermiştir.³

Kütüphane görevlilerinin tayininde diğer kütüphanelerde uyulan kurallara uyularak belirli bir yol izlenmiştir. Buna göre boşalan herhangi bir vazife için vakfın mütevellisi vakfiyedeki şartlara göre bir aday seçip adayı şeyhülislam, sadrazam, darüssaade ağası ve şehir kadılarına arz etmektedir. Vakıf nazırları bu arzı değerlendirip divanda görüştükten sonra soncu ilan etmektedirler.⁴ Bu durum Hacı Selim Ağa vakfiyesinde şöyle anlatılmaktadır.

*"ve hafız-ı kütüb olan efendilerden hafız-ı kütüplüğü uhra ferağ-ı murad eder ise ferağlarına itibar olunmayub fevt olanların dahi evlad-ı zukurini tedrise kadir değil ise na-ehl evlad verilmeyub mütevell-i vakfın intihab ve ihtiyar idüp arzyledüğü ehl-i ilm ve sahib-i fazl kimesneyi nazır-ı vakf hazretleri ledel-ımtihan liyakat ve istihkakını istihsan buyurulur ise işaret-i aliyyeleri ile tevciye ve ihsan buyurula..."*⁵

Hafız-ı kütüplere yardımcı olmak için ihdas edilmiş olan Hafız-ı Kütüb Yamaklığına ancak birkaç kütüphanede rastlanır.⁶ Bunlardan biri de Hacı Selim Ağa Kütüphanesidir. Bu kadroya iki kişi görevlendirilmiş olup ücretleri de onar akçedir.⁷

Kütüphanede görev alan personelin işlerini dikkatli yapmaları hakkında hepsini kapsayan "*uc nefer hafız-ı kutub Efendiler ile iki nefer yamak Efendiler bila ozr-i şer'i hizmetlerine aharı tevkil etmeyub hizmetlerin bi'n-nefs eda eyliyeler..."*" ifadelerle işin ciddiyetine halel getirilmemesi istenmektedir. Ayrıca görevlerinin başında bizzat bulunmaları istenerek "*terk-i hizmet-i lazımeden içtinab*" etmemeleri istenmektedir.⁸

Hafız-ı kütüplerin ve yamakların görevleri sıralanırken ödünç verme yasağı da "*rehn ve kefil itasıyla kütüphaneden kitap ihracından tevki ve ihtiraz eyleyeler*" ifadeleriyle ısrarla vurgulanır.⁹ Ayrıca vakfın nazırına "*rehn ve iare ile kütüphaneden harice kitap verilmemesini hafız-ı kütüp*

¹ Vakfiyede ilgili kısım şu şekildedir. "*Ve bir ehl-i ve alim-i tedris, ilme kadir kimesne dahi Hafız-ı Kutub-i Sani olup galle-i vakfından yevmi kırk akce Hafız-ı Kutub-i Sanilik vazifesine mutasarrıf ola ve Hafız-ı Kutub-i Sani olan Efendi dahi kezalik kutubhane-i merkumede meşrutiyet uzere yevmi on akce vazife ile müderris olup kezalik eyyam-ı tahsil vakt-i asrında talebe-i ilm şerife tedris (25b) ulum-ı nafia ile eday-ı hidmet-i lazime eyliye ve Hafız-ı Kutub-i Saniye meşruta olmak uzere yevmi on akce dersiamliğa mutasarrıf ola.*" HSA Vakfiyesi, s. 25b-26a.

² HSA Vakfiyesi, s. 26b.

³ HSA Vakfiyesi, s. 26a.

⁴ Erünsal, a.g.e., 2008, s. 348

⁵ HSA Vakfiyesi, s. 27b

⁶ Erünsal, a.g.e., 1988, s.181

⁷ Vakfiyede ilgili kısım şu şekilde ifade edilmektedir. "*ve iki neferi mukdim (calışkan) ve murai (riayet eden) ve iki neferi hizmetlerine mucid u sa'yi mu'temed ve mustakim kimesneler dahi Hafız-ı Kutub Efendiler'e yamak olub kezalik eyyam-ı tahsilde hergun bir nefer kütüphanede hazır ve mevcut bulunub Hafız-ı Kutub Efendiler'e hizmet ve ianet ve edayı hizmet eyliyeler her biri (26a) yevmi on akce vazifeye mutasarrıf olalar.*" HSA Vakfiyesi, s. 26a-26b.

⁸ HSA Vakfiyesi, s. 26b-27a

⁹ HSA Vakfiyesi, s. 27a

efendilere tavsiye ve te'kid buyurular” diyerek bu konuda önlem alınmasını isteyerek önemine dikkat çekmiştir.¹

Kitapların ıslah ve tamiri için günlük dört akçe ücretle mücellid tayin olunmuştur² ister İstanbul’da olsun isterse de İstanbul dışındaki müstakil kütüphanelerde mücellid çok az sayıda ihdas edilmiştir. Nuruosmaniye kütüphanesi gibi bazı kütüphanelerde mücellidler kendi görevlerinin yanında müzehhiblik de yaparak bu iki görev karşılığı on akçe almaktadırlar.³ Vakfiyede mücellidle ilgili kısımda dikkati çeken şey Hacı Selim Ağa’nın vakfettiği kitaplarından başlayarak ve her sene tamirat ve ıslah hizmetini öngörmesidir. Bu durum vakfiyede şu şekilde aktarılmaktadır.

“ve kütüphane-i mezkureye vaz’ olunan kitab-ı mevkufem için sahib-i (27a) marifet bir kimesne mücellid tayin olunup beher sene kütüb-i şerifeden cild ve muhafazası .... Olunanı tamir ve ıslah hizmet-i lazimesini eda eyleye. .... (27b)”

Kütüphanelerdeki koleksiyonların sayım ve kontrolü önemli bir husustur. Vakfiyelerde farklı kişilerden oluşan bir heyetin kütüphanelerin sayımında görevlendirildiği görülmektedir. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi’nin sayım işinde vakıf nâzırı görevlendirilerek kütüphane görevlileriyle vakıf idarecilerinden oluşan bir heyetin nezaret müfettişine yardımcı olması hükme bağlanmıştır. Ayrıca bozulan ciltlerin tayini ve kütüphane dışındaki kitapların takibini de bu heyetin teftiş etmesini istemiştir. Sayım ve kontrol işini yapan kimseye de 30 kuruş ücret tayin edilmiştir.⁴

Hacı Selim Ağa’nın ölümünden sonra vakıf mallarının tevliyeti için oğlu Emin Efendi’nin ve eşi Zeynep Hanım’ın dilekçe ile başvurdukları görülmektedir.⁵ Ayrıca vakıfların gelirlerinin toplanması (cabilik) ve ihlashanlık tevcihlerinin konu edinildiği Cevdet Maarif fonundaki arşiv belgeleri önceki atama usulüne uyulduğunu göstermektedir.⁶

Kütüphanenin vâkıfının koyduğu şartlara göre eğitim öğretim faaliyetlerini yerine getirdiğine dair ilk dönemlerine ait kayıtlara ulaşılamasa da salnamelerde karşılaşılan kayıtlarına bakılabilir. 1300 yılına ait salnamede kütüphane ile ilgili ayrıntılar şu şekilde tablolanabilir.⁷

Kütüphanenin Adı	Banisi	Yapılış Tarihi	Kitap Adedi	Bulunduğu Yer
Selim Ağa Küt.	Matbah-ı Amire Emine Hacı Selim Ağa	1196	1382	Üsküdar Atlamataşında

Cumhuriyetin ilk yıllarından başka bir örnek verilebilir. 1925-1937 yılları arasında kütüphanede başmemurluk (müdürlük) yapan Ahmet Remzi Efendi, kitaplarla ve kütüphaneye gelenlerle ilgilenişi ve onlara karşı tavırlarıyla derin izler bıraktığı anılardan anlaşılabilir.

Hacı Selim Ağa Kütüphanesi’nin Ahmet Remzi Efendi’nin zamanında eğitim öğretim işlevini yerine getirdiğine dair anılar vardır. Bunlardan Hakkı Süha Gezgin’in bir gazete yazısında kütüphaneye sık sık gidip “yükü ganimetlerle” döndüğünü aradığı kitaplarla ilgili “zengin malumat” alıp nerede olduğunu öğrendiğini aktarır.⁸ Diğer yandan devrin önde gelen insanları kütüphaneden ve Ahmet Remzi Efendi’den feyz alarak etkilenmiştir. Bu kişiler arasında Lous Massignon, Feridun Nafiz Uzluk, Sadettin

¹ HSA Vakfiyesi, s. 28a

² HSA Vakfiyesi, s. 27b

³ Erünsal, a.g.e., 1988, s.187-188

⁴ HSA Vakfiyesi, s. 28a.

⁵ BOA, C..MF., nr. 119/5913, 29/L/1204.

⁶ BOA, C..MF., nr. 134/6669, 29/Ş /1208. Bir diğeri BOA, C..MF., nr. 176/8771, 13/Z /1214.

⁷ Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye, Matbaa-i Amire, Dersaadet, 1311, s. ?

⁸ Hakkı Süha Gezgin, “Remzi Dede” *Vakit*, 25.11.1944.

Nüzhet, Ziver Tezeren, M. Kadir Keçeoğlu (Yaman Dede), Hakkı Süha Sezgin, A. Nihat Asya, Nihat Çetin gibi isimler sayılabilir.¹

Uzun yıllar Vakıflar Umum Müdürlüğü'nde görev yapmış Mehmed Esad Serezli'nin kaleminden 1940'lı yıllarda birçok vakıf eseriyle ilgili yazı çıkmıştır. Bunlar *İkdam*, *Tanin* ve *Vatan* gazetelerinde yayınlanmıştır.² Bu yazılardan birinde 1947 yılında Tanin Gazetesinde, Hacı Selim Ağa Kütüphanesini konu edinen yazar, gözlemlerini şöyle nakletmiştir.

“... Bugün bakılmış güzel bir bahçe içinde evvelce hem hazine-i kütüb hem de mütalâa salonu olarak kullanılmak üzere büyük bir daireden ibaret olan kütüphanenin sonradan arka tarafından bir kemer açılarak müstakil bir hazine-i kütüb ilâve edilmiş, eski daire mütalâa salonu ittihaz olunmuştur. ...”³

İstanbul'da kurulan müstakil kütüphanelerin büyük bir kısmının kuruluşundan sonra genişletildiği, ek vakıflarla zenginleştirildiği görülmektedir.⁴ Mahkeme kayıtlarına göre Hacı Selim Ağa'nın küçük oğlu Mehmet Emin Efendi 1221/1806 tarihinde kütüphanenin gelirlerini arttırmak için bazı ek vakıflar yapmıştır.⁵

Osmanlı vakıf müessesesinde vakıfların birikimlerini sonraki eserlere aktardığı hususlardan biri de kütüphanelerdir. Öyle ki vakıflar vakfiyelerini oluşturmadan önce benzeri vakıfların vakfiyelerini inceleyip onlardan örnekler alabiliyordu. Selim Ağa Vakfiyesinde de Atıf Efendi ve Ragıp Paşa kütüphaneleri vakfiyelerinin etkisi açıkça görülür.⁶

Çeşmeler ve Görevlileri

Hacı Selim Ağa, vakfının halk nazarında en fazla görünürlülüğü olan çeşmeler için özel önem göstermiştir. Çeşmeler daha çok kişiye hizmet ettiği için halkın yoğun olduğu bölgelerde önemli görevler icra etmişlerdir. Hacı Selim Ağa biri Fatih Camii etrafında olan yeniçeri odalarına yakın bir yerde su hazineli bir çeşme ile Üsküdar'da yapılan mektebin avlu duvarında ve kütüphanenin de avlusunda çeşme yaptırmıştır.

Mihrimah Sultan Camii'ne getirilen suyun yolu zamanla tahrib olduğunda Hacı Selim Ağa, mektep ve kütüphanesinin altından geçen bu su yolunu tamir ettirip⁷ aynı zamanda mektebin önüne yaptırdığı çeşmenin suyunu bu yoldan sağlamış olabilir.⁸ Mektep ve Kütüphanenin avlu kapısı üzerindeki kitabede çeşme geçmemesine rağmen vakfiyeden çeşmenin var olduğu anlaşılabilir.

Kapı ve çeşme için günlük beş akçe karşılığında görevli tutulması vakfiyede ifade edilmektedir.

“Ve bir mukaddem ve murat kimesne mekteb-i merkume bevab (kapıcı) ve ferraş ve kapu ittisalında kain çeşme-i ma-i lezize hafız-ı tas olub beher yevm mekteb-i merkum kapusunu feth ve iğlak (acıp-kapama) ve derun ve bi-rununu (icini-dışını) tathir ve tanzif (temizleme) ve çeşme-i merkum tasını ref ve ta'lik ve hıfz eyleye yevmi beş akçe vazifeye mutasarrıf ola.”⁹

¹ Mazıoğlu, a.g.e., s.6-7.

² M. Esad Serezli'nin biyografisi için Bkz. <http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/yazargoster.php?haber=20335> (Erişim Tarihi 07.12.2013)

³ Esad Serezli, “Hacı Selim Ağa Kütüphanesi”, *Tanin*. 25.06.1947

⁴ Erünsal, a.g.e., 1988, s.120

⁵ İstanbul Müftülüğü, *Şer'iyeye Sicilleri Arşivi*, Üsküdar Mahkemesi, Dosya nr. 564, s.80.

⁶ Erünsal, a.g.e., 1988, s.110.

⁷ Haskan, a.g.e., C. 3, s. 1202.

⁸ Haskan, a.g.e., C. 2, s. 924.

⁹ HSA Vakfiyesi, s. 25a.

Mektep kapısının iki yanında olan çeşmelerin kitabelerinde birer ayet olduğu anlaşılmaktadır. *Mir'at-ı İstanbul*'da sol taraftakinde “*ve sekahüm rabbühüm şeraben tahura*”¹ sağ taraftakinde ise “*aynen yeşrabu bihe tüsemma selsebila*” ayetlerinin bulunduğu aktarılır.² Anılardan anlaşıldığına göre çeşme, mektep ile beraber yıktırılmış ve ayna taşı ile yarım daire şeklindeki mermer yalağı kütüphane bahçesine nakledilmiştir.³

Fatih'teki çeşmenin suyollarını korumak için günlük 4 akçe, Üsküdar'daki çeşmelerin suyolları için ise 6 akçe ile birer görevli tayin olunmuştur.⁴ Fatih Camii yakınlarındaki çeşme şu an harabe halinde olup önünde bulunduğu market tarafından kenarları demir saclarla çevrilerek reklam panosu gibi kullanılmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada vakıf kurmuş tarihi bir kişiliğin biyografisine ve kurduğu vakfa yer verildi. Nesilden nesile aktarılan kültürel öğelerin en önemli taşıyıcılarından olan vakıf müessesesi, ileri görüşlü ve hayırsever vâkıflar eliyle yükselmiştir. Hacı Selim Ağa her ne kadar pek hoş olmayan rivayetlerle karşımıza çıksa da ileri görüşlü bir tavırla işlevselliğini yitirmeyen vakıf eserleri miras bırakmasıyla takdire şayandır. Rivayetlere göre ömrünün yarısından çoğunu Osmanlı bürokrasisinde yükselerek ve mal mülk toplayarak geçiren ve bu sebeple ölümünü hazırlayan bir kişinin, ahiret için hem de çoğu vâkıfın gittiği yoldan değil de farklı bir şekilde, farklı bir hizmetle anılması manidardır.

Osmanlı toplumunun modern dünyaya ayak uydurmaya çalıştığı ve 18. yy. şartlarında ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarının nicelik ve nitelikçe çok az olduğu bir dönemde Hacı Selim Ağa insanoğlunun bilgi edinmesini sağlayan en önemli iki bilgi edinme yolunu halkın hizmetine sunmuştur. Mektep ve kütüphanenin az olduğu bir dönemde bu eserleri yaptırarak bu konuda öncülerden olmuştur denilebilir. Çünkü bu dönemde özellikle ilköğretim seviyesinde okullaşma oranları devletin başkenti olan İstanbul'da bile çok düşük denilebilecek seviyelerdeydi. Başka bir yönden her türlü bilginin başkalarına aktarılmasının en önemli araçlarından olan kitapların bulunduğu kütüphane yapımı o dönem için hele hele de müstakil bir bina tahsisi az görülen bir husustu. Bu minvalde vâkıf, Osmanlı toplumunun gelişimine katkı sağlayan kişiliklerdendir.

Dönemindeki adıyla sıbyan mektebi binası müstakil olan çok az okuldan birisidir. Devletin ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarını daha doğrusu halkın eğitimini organize etmeye başladığı bir zamanda, kuruluşundan yaklaşık yüz yıl sonraki salnamelerde mektebe ait kayıtlara rastlanılmaktadır. Zamanla giderek artan talebe cevap veremeyerek yerine yenisi yapılan mekteb, eğitim öğretim hizmetlerini hâlâ devam ettirmekle vâkıf ve toplum açısından güzel sonuçlar vermeye devam etmektedir.

Kütüphanesi şu an nadir eserlerin bulunduğu dünyaca ünlü bir eser olan Hacı Selim Ağa, çok sağlam bir çalışma düzeni ile kurduğu ve yeni nesle emanet ettiği bu yapı sayesinde asırlar boyunca insanlığa hizmet etmiş ve etmeye devam etmektedir. Üzerinde bir çok araştırma yapılan bu eser, sadece mimari ve kütüphanecilik yönleriyle değil araştırmalarda kullanılan birincil kaynakların membaı olmakla da övgüyü hak ediyor.

Bibliyografya

Arşiv ve Dönem Kaynakları

¹ “Ve Rabbleri onlara temiz bir içecek sunmaktadır” *Kuran-ı Kerim*, İnsan Suresi 76/21.

² “Bu orada bir pınardır ki adına selsebil derler” *Kuran-ı Kerim*, İnsan Suresi 76/18.

³ Haskan, *a.g.e.*, C.3, s.1072.

⁴ HSA Vakfıyesi, s. 27b.

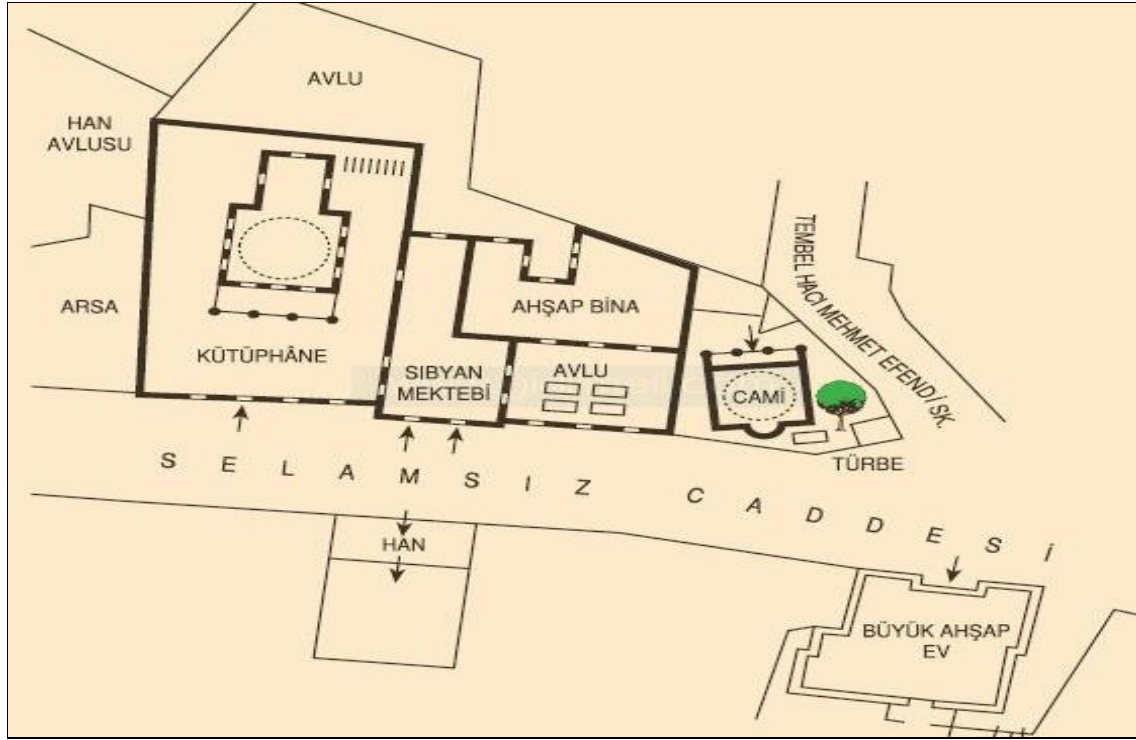
- BOA, C..AS..., nr. 318/13147, 27/L/1200.
BOA, C..DRB, nr. 50/2495, 3/Ra/1188.
BOA, C..MF..., nr. 119/5913, 29/L/1204.
BOA, C..MF..., nr. 134/6669, 29/Ş /1208.
BOA, C..MF..., nr. 176/8771, 13/Z /1214.
BOA, HAT, nr. 182/8317, 29/Z/1204.
BOA, HAT, nr. 267/15505. 29/Z/1203.
BOA, HAT. nr. 1385/54923, 29/Z/1204.
BOA, HAT. nr. 1390/55381, 29/Z/1204.
BOA, HAT. nr. 1405/56876, 29/Z/1203.
BOA, HAT. nr. 188/8937, 29/Z/1204.
BOA, HAT. nr. 268/15657, 29/Z/1203.
BOA, TS, MA. D, nr. .../4771, tarihsiz.
Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul, 2008, İlgî Kültür Sanat Yay., C. 1, s. 74.
Defteri Kütüphane-i El-hac Selim Ağa, Şirket-i Mürettebiye Matbaası, Dersaadet, 1310
Hacı Selim Ağa Vakfiyesi, Süleymaniye Kütüphanesi, Fotokopi Arşivi, Nr.: 20, 1196
İstanbul Müftülüğü, *Şer'iyeye Sicilleri Arşivi*, Üsküdar Mahkemesi, Dosya nr. 564
Kuran-ı Kerim
Mahmud Cevad, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teskilâtı ve İcrâatı*, İstanbul, 1338
Mehmed Ra'if, *Mir'at-ı İstanbul*, Çelik Gülersoy Vakfi Yayınları, İstanbul, 1996, C. 1, s. 197.
Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1996,
Mustafa Kesbi, *İbretnümay-ı Devlet*, TTK Yay., Ankara, 2002
Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye, Dersaadet, 1289.
Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye, Dersaadet, 1291.
Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye, Dersaadet, 1293.
Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye, Matbaa-i Ebu'z-ziya, Dersaadet, 1300.
Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye, Matbaa-i Amire, Dersaadet, 1311.
Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye, Matbaa-i Osmani, Dersaadet, 1314.
Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye, Selanik Matbaası, Dersaadet, 1327.

Güncel Çalışmalar

- Akyıldız, Necdet, "Hacı Selim Ağa Kütüphanesi" *Milli Gençlik*, S. 34-35, 1979
Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi, Ankara, 2009.
Barkan, Ö. Lütfi ve Ayverdi, E. Hakkı, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli*, İstanbul 1970
Bayraktar, Nimet, "Üsküdar Kütüphaneleri", *Vakıflar Dergisi*, S. 16, 1982
Beyhan, Eyüp, *Selim Ağa Kütüphanesindeki Arapça Nahiv ve Sarfla İlgili Yazma Eserlerin Tanıtımı*, Marmara Üniv. SBE., Basılmamış YLT., İstanbul, 2008.
Binbaşıoğlu, Cavit, *Türk Eğitim Tarihi*, Anı Yay., Ankara, 2009.
Erünsal, İsmail E., *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, TTK Yay., Ankara, 2008.

- _____, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1988.
- _____, “Hacı Selim Ağa Kütüphanesi”, *TDV Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1983.
- Genim, Sinan (Editör), *İzzet Günadağ Kayaoğlu Hatıra Kitabı, Anılar-Makaleler*, Taç Vakfı Yay., İstanbul, 2005.
- Gezgin, Hakkı Süha, “Remzi Dede” *Vakit*, 25.11.1944.
- Gökçe, M. Cüneyd, *Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Kelam Kitapları*, Marmara Üniv. SBE., Basılmamış YLT, İstanbul 1989.
- Güneş, Ahmet, “16 ve 17. Yüzyıllarda Üsküdar’ın Mahalleleri ve Nüfusu”, *Üsküdar Sempozyumu I*, C. I, 2004.
- Haskan, M. Nermi, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, Asır Matbaacılık, İstanbul, 2001.
- <http://193.255.138.2/takvim.asp>
- <http://www.envanter.gov.tr>
- <http://www.istanbulkulturenvanteri.gov.tr>
- <http://www.yg.yenicagazetesi.com.tr>.
- İçin, Sebahattin, *Hacı Selim Ağa Kütüphanesinde Mevcut Arapça-Arapça, Arapça-Türkçe, Türkçe-Arapça Yazma Lügatlerin Tavsiifi*, İÜ. Edebiyat Fakültesi, Arab Dili ve Ed., Lisans Bitirme Tezi, İstanbul, 1982.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Hattatlar*, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955.
- Karahasanoğlu, S.H., “Hacı Selim Ağa ve Kütüphanesi”, *Tarih ve Toplum*, S. XVIII/107, İstanbul, 1992.
- Kasapoğlu, Macide, *Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Vakfiyesi*, İÜ. Edebiyat Fakültesi, Bitirme Tezi, İstanbul, 1966.
- Konyalı, İ.H. (1976), *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi*, Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yay., İstanbul, C.1, S. 404-405
- Mazıoğlu, Hasibe, *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1987.
- Öztürk, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, TDV Yayınları, Ankara, 1995.
- Serezli, Esad, “Hacı Selim Ağa Kütüphanesi”, *Tanin*. 25.06.1947.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, “Sadrazam Halil Hamid Paşa”, *Türkiyat Mecmuası*, S. V, 1936.
- Yediyıldız, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, TTK Yay., Ankara, 2003.
- Yücel, Yaşar, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar*, TTK Yayınları, Ankara, 1988.

Ekler

EK 1: Hacı Selim Ağa vakfına ait kütüphane ve sıbyan mektebinin krokisi (Haskan, C.1, s.362)

Azm-i gülşensaray-ı cenan eyleyub gazay-ı insi sîran eyledikte bab-ı tebdil şurud ve kıyud külliyyen mukaffal ve mendud olup ancak yevmi altı akçe vazife ile tevliyet-i vakfıma batn-ı evvelde olan evladımın, (28b)ve evlad-ı evladımın, ve evlad-ı evlad-ı evladımın esen ve ekberine meşruta ola. El-ıyad bahalık'ıl-ıyad ba'de inkıraz'ıl-evlad. Atika ve atikatımın esen ve ekberi ba'dehüm evlad-ı evlad-ı evladımın atika ve atikatımın kezalik esen ve ekberi müteveli olub yevmi altı akçe vazife-i tevliyete mutasarrıf ola. Ve bil-cümle gallat-ı vakfımdan vazai-i muharrere-i mezkure ve masarıf-ı mukarrere-i mesture eda ikmal ve itmam olunduktan sonra zuhur eden fazla-i vakf tensif olunub nisfından zevcem Zeyneb Hatun'a senevi ikişer yüz ellişer guruş verilub bakisi bil-cümle evladım ve evlad-ı evladım beynlerinde ale's-seviye (29a) tevzi' ve taksim oluna. Ve fazla-i gallenin nisf-ı ahiretten dahi zuhur eden tamirat-ı vakf itmam ve ikmal olunduktan sonra bakisi ile vakfa münasib akar iştır olunub işbu vakfıma zamm ve ilhak ile teksir ve tevfir oluna. Maazallahu teala nisfi fazla-i vakfım vefa etmeyecek mertebede tamirat-ı külliye iktiza eder ise fazla-i vakfdan evlada nesne verilmeyub mecmu-ı fazla tamirat-ı vakfa harç ve sarf oluna. Müruru eyyam ve kurur şuhur ve a'vam ile şurut-ı muharrere-i mezkureye riayet-i müteazzire olur ise bil-cümle menafi-i vakfım mütalaka fukaray-ı müslimine harç ve sarf oluna. buyurdıklarında müteveli (29b)mumi ileyh dahi vâkıf müşarun ileyhi cemi-i takdirat-ı meşruhalarında ...."

EK 2: Hacı Selim Ağa vakfının yarı ehli vakıf olmasının delili, HSA Vakfiyesi, s. 28b-30a

“Halen Matbah-ı Amire Eminî izzetlü El-Hac Selim Ağa arz-u hal sunub müddet-i vâfire ve sinin-i mutekasireden beru nakd-ı vaktini hidemat-ı Devlet-i ebed-müddet saif ile el haletü hazini sinn-i hadd-i seb'in ve reside ve saye-i Saltanat-ı Seniyye de haiz olduğu enva-ı niam-ı celile-i daveranede umur-u uhreviyye için dahi iftina-yı zahr-ı ukbaya bezl-i kudret lazime-i rüsuma teyakkuz ve basiret merasimlere gerekli olduğına binaen belde-i Üsküdar'da hasbeten li'l-lahi Teala ve taleben limerdatihi bir kütüb-hane ve bir mekteb-i şerif binasına muvaffak olup tertib ve ta'yin olunan murtezika ve huddam ve tamiratına sarf için beherhal ve vakfa muhtaç olmaktan naşi Kratova Maden Mukataası'ndan mutasarrif olduğu senevi üç bir guruş faizi emsaline kıyasen vakf-ı mezkura tahsis-i birle nizamına müsaade-i Seniyye erzani buyrulmasını tahrir ve istid'a itmekle zikrolunan Kratova Maden Mukataası mutasarrifları uhdelerinde iken canib-i miriden zabt ve hasilatından faizleri için üç bin ikiyüz elli guruş tahsis kılındıktan sonra tekrar malikane furuhatında ashab-ı malikane taraflarından virilmesi meşrut olan faiz-i mezburdan Ağa-i muma ileyh'in üç bin ikiyüz seksenyedi buçuk guruş mu'accele ile uhdesinde olan yedi sümün hissesi için senevi üç bin guruş faiz virilmek üzere mukayyed idüğü ve Kethuda-i Sadr-ı Ali-i Esbak müteveffa Şerif Halil Ağa'nın Asitane-i Saadette vaki Fazlı Paşa Sarayı derununda Defterhane-i Amire kalemine tahsis kılınan mahalde, zümre-i Küttap ve erbab-ı mesalihin intifa ve irvaları için icra eylediği ma-i leziz ve mahall-i mezburun taşra kapısı ittisalinde inşa eylediği çeşme-i sairin tamir-i kineat ve bazı termitanı ve alel-husus maskat-ı re'si olan Şumnu kazasının vaki Camii ve muberrat-ı sairesi tamiratı için bazı irad tedarikine muhtaç olduğuna binaen senevi yüz otuz üç bin dörtyüz kırk dört akçe mal ile mukayyed olup ol vakitte müteveffa-i muma ileynin malikane uhdesinde olan Tanrıverdi ve tevabii mukataasında mutasarrif olduğu bir buçuk rubu hissenin elli yedi senesi Mart'ından itibar ile Malikane kaydı ref' ve ferkin ve fi-ma ba'd Ağa'yı muşarun ileyh'in vakfi tarafından alel-istiklal vakfiyyet üzere zabt ve rabt ve beher sene hisse-i mezkurenin elli bin kırk akçe malı taraf-ı miriye müteveli-i vakf yediyle teslim olunmak ve hisas-ı sairenin malikane mutasarrifları tarafından veçhen mine'l-vücuha müdahale ve niza' ettirilmemek ve mukataa-ı mezburenin ez kadim zabt oluna gelen kura ve mezari ve aidat ve menafinin mecmuundan marru'z-zikr bir buçuk hissesi mustakillen müteveli-i vakf tarafından zabt ettirulub ahadd-ı tafeyn ahara taarruz eylememek şartıyla hisse-i merkumenin ancak faizini marru'z-zikr vücuha hayratın vezaif ve ta'miratına müteveli-i vakf yediyle sarf olunmak için ba hatt-ı Hümayun Şevket makrun ve ba Ferman-ı Ali, Defter-i Hakanide olan mahalline Tevkii kalemiyle şerh ve emri tahrir olunmuş olduğu emsal olmak üzere Baş Muhasebe'den derkenar olmağla Ağa-i Muma ileyh'in Malikane veçhi üzere mukataa-ı mezbureden umenası yedinde ahzine meşrut ol mikdar faizinin vakf-ı şerife ta'yin ve tahsisi mucib-i uçur-u cezile olub ancak bu makule muaccele ile malikane virilen Mukataa-i Miriyye'nin gerek mahlul ve gerek ferağ ve kasr-ı yedleri vukuunda canib-i miriye aid muaccele ve resp-i kasr-ı yedleri nef-i fi'l-cümle husulünü müstelzim olmaktan naşi vakf-ı şerifin tahsisinde canib-i miriye beher hal tefviz ile tanzimi kavaid-i mer'iyye-i miriyyeden olmağla sadır olan Ferman-ı Ali mucebince mukataa-ı mezburun fi-ma ba'd vaki olacak muaccele ve resp-i kasr-ı yed iradat-ı miriyesine tefviz olunmak ve bundan böyle iyeden hariç inhilali suretine cevaz gösterilmemek ve hakkaniyet veçhiyle maddeteyn-i mezbureteynden hasil olacak intifa-ı miriyyeyi ibka eylemek şerait-i müstahsenesiyle senevi ikiyüz guruş Ağa-i muma ileyh'in yine malikane uhdesinde olan Hasha-i Anadolikoz mukataasından mutasarrif olduğu hissenin mal-i mukayyetine 1196 senesinden itibar ile zamm ve fi-ma ba'd zamm-ı mezkur canib-i miriye teslim olunub ba'de'z-zaman tenzil olunmamak üzere kayd-ı mahalline şerh virilmek ve ma'ruz-zikr Kratova Madeni mukataası hisse-i faiz-i muma ileyh'in vakf-ı masarifine ta'yin ve tahsis ve ile ma'saallahu teala dusturu'l-amel tutulub hilafına cevaz gösterilmemek üzere vakfiyyet-i Anadolu muhasebesine kayd ve suret ve haslar ve maden ve malikane kalemlerine ilm ve haberleri virilmek babında iftiharü'l-ümera ve'l-ekabir müstecme-i cemi'ul-meali ve'l-mefahir bil-fiil Defterdar-ı Şıkk-ı Evvel Hasan dame uluvvuhu telhis itmekle telhisi mucebince vakfiyyet-i Anadolu muhasebesine kayd ve suret ve haslar ve maden ve malikane kalemlerine ilm ve haberleri virilmek deyu hicri 1196.7.20 tarihinde sadır olan Ferman-ı Ali mucebince asıl telhis ve Ferman-ı Ali Anadolu muhasebesine kayd olunmağla haslar ve maden ve malikane kalemlerine ilm u haberleri virilub işbu suret ita olundu.”

Tahriren fi tarih'il-mezbur

(mühür) Hasan

EK 3: Hacı Selim Ağa vakfına ait akarların vakfa kaydıyla ilgili Rumeli Defterdarlığı tasdiki.

EK 4: Hacı Selim Mektebi'nin şimdiki hâli

EK 5: Tembel Hacı Mehmet Efendi Camii'nin yıkılmadan önce bulunduğu köşe (Şuan Hacı Selim İÖÖ. yeridir.)

EK 6: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Avlu Kapısı Kitabesi

EK 7: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Giriş Kapısı ve Kitabesi

۹

اطراف اولاد

امین اقدینک حیاتینک تفریرید

مترقی حوسبیم افغانک مال اشیا و مجرھ اتدن سوال اولوق معلوم دکدر درهلوق ضایع اولوب
 کندیکجه و حق واقف اولدم و ائنه سنه معتبر دکل ایوم حایه مثالیندن اولدوغجه معلومیدر اگرچه
 بتم بدم ایله یا خود معلوم اولدوق درهلوق بر طرفه ظهور ایدر بتم و اولوب لر بتم عبرتاً
 لیساترین جلا مزی ترین ایشونلر دولتر حوسوبلک حوضتینک قوناخذ ایچی دفعه وار دک
 یختناری ایله فاکر شکر اقدین نیاز ایشونلر بتم و اولوب ملک شریاستی انعام و احسان اولوب
 یورلرند نیاز بوسونلرجه نیازه واردم چه تقیر ایدر چی امر حضان و ولتو عایدو حکم حوضتیندر

HAT. 1385/54923

EK 8: Hacı Selim Ağa'nın ölümü sonrası mallarının araştırılması ile ilgili gelininin sorgulanması (BOA, HAT, No: 1385/54923, 29/Z/1204.)

۹۰۱
ایشکدار شریف مکتبی
ایوان سرای فیوسه خارجنده در معلم اول وفات خواجه خالد افندک معلم ثانی سی صالح افندک حسنا خواجه خالد بک رسم خواجه سی قول آغا جمال افندک رقعه خواجه بهاء الدین افندک ثلث خواجه امین افندک <small>عنه کتبه ان</small>
ایشکدار شریف مکتبی
اسکدارده عتیق باب مشیری دروننده در معلم اولی اسماعیل افندک معلم ثانی سی سلیمان افندی ریاضیه خواجه شوکت افندک معلم ثالث و ثلث خواجه حقی افندک فارسی خواجه محمد افندک رسم خواجه <small>عنه کتبه ان</small>
ایشکدار شریف مکتبی
معلم اولی حسین افندک معلم ثانی ابراهیم افندک ریاضیه خواجه شوکت افندک رقعه خواجه رابعه دن جودت افندک ثلث خواجه راق افندک فارخواجه محمد افندک رسم خواجه یوز باشی حقی افندک <small>عنه کتبه ان</small>
ایشکدار شریف مکتبی
معلم اولی وفات خواجه مدرسیندن حسن افندک معلم ثانی و ریاضیه معلم احمد افندک دیگر معلم ثانی سلیمان افندک رسم خواجه بیگاشی حقی افندک ثلث خواجه اشرف افندک رقعه خواجه واصف افندک <small>عنه کتبه ان</small>
ایشکدار شریف مکتبی

EK 9: Hacı Selim Ağa Vakfı'nın mektebi 1874'deki durumu (*Salname-i Devleti Aliye-i Osmaniye*, Dersaadet, 1291/1874, s. 201)